

**2nd
INTERNATIONAL
BILTEK
CONFERENCE ON
SCIENCE,
TECHNOLOGY &
CURRENT
DEVELOPMENTS
IN SOCIAL
SCIENCES**

**MARCH 18-22, 2020 BAKU,
AZERBAIJAN**

Editors

Assoc. Prof. Dr. Nazile ABDULLAZADE
Assoc. Prof. Dr. Irade MUSAYEVA

ISBN : 978-625-7914-71-0

ABSTRACT BOOK

2nd INTERNATIONAL BILTEK CONFERENCE ON SCIENCE, TECHNOLOGY & CURRENT DEVELOPMENTS IN SOCIAL SCIENCES

March 18-22, 2020 Baku, AZERBAIJAN

Editors

Assoc. Prof. Dr. Nazile ABDULLAZADE

Assoc. Prof. Dr. Irade MUSAYEVA

All rights of this book belongs to ISPEC

Publishing. Without permission can't be
duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically

Issued: 27.03.2020

ISBN:978-625-7914-71-0

ABOUT CONGRESS

2nd INTERNATIONAL BILTEK CONFERENCE ON SCIENCE, TECHNOLOGY & CURRENT DEVELOPMENTS IN SOCIAL SCIENCES

March 18-22, 2020 Baku, AZERBAIJAN

ORGANIZATION

Institute of Economic Development and Social Researches

LANGUAGES

Turkish, Azerbaijani, English, Russian

INTERNATIONAL PARTICIPANTS

Turkey, Azerbaijan, Kirghizistan, Russia

All submissions were subject to double-blind review by at least two reviewers

ORGANIZATION COMMITTEE

HONORARY PRESIDENT CHAIRMAN OF THE BOARD OF

Prof. Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU

HONORARY PRESIDENT CHAIRMAN OF THE BOARD OF

Prof. Dr. Mahire HÜSEYNOVA

MEMBER OF ORGANIZING COMMITTEE

Doç. Dr. Ferit GÜRBÜZ
Hakkari Üniversitesi

Doç. Dr. Meftun İSMAYİLOV
Nahçıvan Devlet Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Dr. Öğr. Üyesi Cavit POLAT
Iğdır Üniversitesi

Dr. Bauyrzhan BOTAKARAYEV
Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi

Dr. Gülahmet İMANOV
Bakü Devlet Üniversitesi

Dr. Sevinç KAMBEROVA
Gence Devlet Üniversitesi

Elvan CAFEROV
Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Aygün MEMMEDZADE
Lenkeran Devlet Üniversitesi

SCIENCE COMMITTEE

Prof. Dr. Anatoliy LOGINOV

Ukrayna Şevçenko Lugan Milli Üniversitesi

Prof. Dr. Caner KARAVİT

Mimar Sinan Üniversitesi

Prof. Dr. Hacer HÜSEYNOVA

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV

Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa TALAS

Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof.Dr.Mehmet Zeki AYDIN

Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Sarash KONYRBAEVA

Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Salih MERCAN

Bitlis Eren Üniversitesi

Prof. Dr. Vecihi SÖNMEZ

Batman Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet H. ERTAŞ

Bursa Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Alaaddin VURAL

Gümüşhane Üniversitesi

Doç.Dr. Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Aylin MENTİŞ KÖKSOY

Ege Üniversitesi

Doç. Dr. Ceren YEGEN
Mersin Üniversitesi

Doç. Dr. Dinara FARDEEVA
Rusya Bilimler Akademisi

Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA
Erciyes Üniversitesi

Doç. Dr. Erdem GÜVEN
Kastamonu Üniversitesi

Doç. Dr. Ferit GÜRBÜZ
Hakkari Üniversitesi

Doç. Dr. Füsün ERDURAN NEMUTLU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. Günay Abdiyeva ALİYEVA
Azerbaycan OHAL Bakanlığı

Doç.Dr. Gökhan KÖK
Ege Üniversitesi

Doç. Dr. H. Eylem KAYA
Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Kasım KARAMAN
Erciyes Üniversitesi

Doç. Dr. Metin KOPAR
Adıyaman Üniversitesi

Doç. Dr. Nazan Deniz YÖN ERTUĞ
Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL
Cumhuriyet Üniversitesi

Doç. Dr. Zekeriya NAS
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Abidin ŞAHİNOĞLU
Çankırı Karatekin Üniversitesi

Dr. Ahmet GÜMÜŞ
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü

Dr. Ahu PAKDEMİRLİ
İzmir Demokrasi Üniversitesi

Dr. Aysun ORAÇ
Selçuk Üniversitesi

Dr. Ayşenur ERDİL
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Bauyrzhan BOTAKARAYEV
H.Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi

Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Bülent BAYRAKTAR
Bayburt Üniversitesi

Dr. Bülent HANER
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Cansu AKBULUT
Sakarya Üniversitesi

Dr. Cavit POLAT
İğdır Üniversitesi

Dr. Celal ASLAN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Cihandar HASANHANOĞLU
Başkent Üniversitesi

Dr. Çetin Önder İNCEKARA
Kamulaştırma Daire Başkanlığı

Dr. Dursun EKMEKÇİ

Karabük Üniversitesi

Dr. Ebubekir DİRİCAN

Aydın Üniversitesi

Dr. Ebru HARMANDAR

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Dr. Eda ERMAĞAN ÇAĞLAR

Northampton Üniversitesi

Dr. Ekrem Mesut SU

Milli Eğitim Bakanlığı

Dr. Eren ÖĞÜT

Bahçeşehir Üniversitesi

Dr. Esra Fıratlı TÜRKER

Anadolu Üniversitesi

Dr. Günseli GÜMÜŞEL

Atılım Üniversitesi

Dr. Gülden ELEYAN

Avrasya Üniversitesi

Dr. Güller ŞAHİN

Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Dr. Hale H. Turhangil ERENLER

Başkent Üniversitesi

Dr. Hale Nur GÜLER

Yapı Kredi Bankası

Dr. Hare KILIÇASLAN

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Dr. Ishak ERTUĞRUL

Muş Alparslan Üniversitesi

Dr. İlkül KAYA ZENBİLCİ
Yozgat Bozok Üniversitesi

Dr. İskender DAŞDEMİR
Ege Üniversitesi

Dr. Kerem ASMAZ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Leyla ÇİMEN
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Murat EYVAZ
Gebze Teknik Üniversitesi

Dr. Murat Buğra TAHTALI
İnönü Üniversitesi

Dr. Merdin DANIŞMAZ
Ahi Evran Üniversitesi

Dr. Merve ŞAMLI
Ulusal Gıda Referans Laboratuvar Müdürlüğü

Dr. Niyazi AYHAN
Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Dr. Onur DEMİREL
Arkel Elektrik A.Ş.

Dr. Ömer Faruk DERİNDAG
İnönü Üniversitesi

Dr. Sefa Emre YILMAZEL
Bayburt Üniversitesi

Dr. Volkan HAN
Aksaray Üniversitesi

CONGRESS GALLERY

2nd INTERNATIONAL BILTEK CONFERENCE ON SCIENCE, TECHNOLOGY & CURRENT DEVELOPMENTS IN SOCIAL SCIENCES

KONGRE TARİHLERİ

: 18-22 Mart 2020
(19 mart 2020)

KONGRE YERİ

: Hilton Baku

KONGRE ADRESİ

: 1B Azadlıq Avenue, Bakü, AZ1000, Azərbaycan
T: 994 12 464 5000

<https://www3.hilton.com/en/hotels/azerbaijan/hilton-baku-GYDHBHI/index.html>

KONFRANS TARİXLƏRİ

: 18-22 Mart 2020
(19 mart 2020)

KONFRANS YERİ

: Hilton Baku

KONFRANS ÜNVANI

: Baki Azadlıq Prospekti 1B, AZ1000, T:
994 12 464 5000

<https://www3.hilton.com/en/hotels/azerbaijan/hilton-baku-GYDHBHI/index.html>

ÖNEMLİ AÇIKLAMALAR

- Program bilimsel DİSİPLİN'ler gözetilerek hazırlanmıştır. Lütfen programı dikkatlice kontrol ediniz. Programda çalışmanıza ilişkin eksiklik/hata olduğunu düşünüyorsanız en geç **15 Mart 2020** tarihine kadar **kongre sekreteryası ile** iletişime geçiniz. Programın yoğunluğu sebebiyle **değişiklik taleplerinin karşılanamayacağını** özellikle belirtmek isteriz
- Her bir sunum için ayrılan süre 15 dk'dır. **Lütfen sürenizi aşmamaya özen gösteriniz**
- Oturumun başlatılması, sunum sıralamasının belirlenmesi, soru cevap alınması, ara verilmesi oturumun kapatılması ve oturuma ilişkin tüm hususlarda Kongre Tüzel Kişiliği'ni temsilen **Oturum Başkanları TAM YETKİLİDİR**
- Katılım belgeleri, oturum sonunda **Oturum Başkanları tarafından** teslim edilecektir
- Kongre özet ve tam metin kitapları, kongre takviminde belirtilen süre içerisinde yayınlanacaktır
- Kongreyle ilgili her konuda düzenleme ve yürütme kurulu üyelerimiz ile koordinatörlerimizin sizlere hizmet etmekten kıvanç duyacağını ayrıca belirtmek isterim.

VACİB QEYDLƏR

- Qeyd masası 08: 00-da açılır və 16: 00-dək fəaliyyət göstərəcəkdir.
- Zəhmət olmasa açılış mərasimində olun
- Zəhmət olmasa iclasınızdan ən az bir saat əvvəl qeydiyyatdan keçin
- Səans başlamazdan ən azı 30 dəqiqə əvvəl iclas otağında olun
- Sessiya rəhbəri təqdimatlarla bağlı bütün məsələlərdə tam səlahiyyətlidir; qəhvə fasilələri və sessiya.
- Sertifikatlar iclasın sonunda sessiya sədri tərəfindən veriləcəkdir.
- Qurultay proqramında məkan və vaxt dəyişikliyi kimi müraciətlər nəzərə alınmayacaq.
- Proqramda hər hansı bir çatışmazlıq olduğunu düşünürsənsə, xahiş edirəm 15 MART 2020-cu il tarixinədək bizə elektron poçt göndərin
- Sertifikatda müəlliflərin adları və kağız başlıqları, proqramda olduğu kimi çap olunacaq.

IMPORTANT NOTES

- Registration desk opens at 08:00 and shall function till 16:00 pm.
- Please registrate at least an hour prior to your session
- Be in the session room at least 30 minutes before the session starts
- Head of session are fully empowered in all matters related to the presentations, coffee-breaks and session.
- Certificates will be given by the session chair at the end of the session.
- In the congress program, requests such as location and time changes will not be taken into consideration.
- If you think there are any shortcomings in the program, please email us at the latest by 15th March 2020
- The names of the authors and titles of paper in the certificate will be printed as in the program.

Head of the session::	Date: 19.03.2020	Time:	Saloon:
Dr. Terane NAĞIYEVA		10 ⁰⁰ :11 ³⁰	-1-

Sevinc KƏRİMOVA	AQRAR SAHƏDƏ TƏŞKİLATI-İQTİSADI İDARƏETMƏNİN SƏMƏRƏLİLİYİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ
Assoc. Prof. Dr. Fərhad G.MİKAYİLOV	QEYRI-FORMAL MƏŞĞULLUQ VƏ ONUN SOSIAL INKİŞAFA TƏSİRLƏRİ
Huseynov İlkin Adil Oglu	CONCEPTUAL AND CATEGORICAL APPARATUS FOR THE FORMATION OF BILATERAL INTERSTATE TRADE AND ECONOMIC COOPERATION
Prof. Dr. Mahmut MASCA	KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÜYELERİNİN BEŞERİ SERMAYE STOKU AÇISINDAN TOPSIS YÖNTEMİYLE KARŞILAŞTIRILMASI
Aynura ISMAYILOVA	CONCEPTUAL BASIS OF THE WAY OF LESSENING EXPORT DEPENDENCE ON THE NATURAL RESOURCES

Head of the session::	Date: 19.03.2020	Time:	Saloon:
Dos. Dr. Nazilə ABDULLAZADƏ		11 ³⁰ :13 ⁰⁰	-1-

Dos. Dr. Nazilə ABDULLAZADƏ	ƏLİAĞA VAHİDİN YARADICILIĞINDA AFORİZMLƏR
Доцент Сейталиева Гульмиза Аскарбековна	ОТ АФГАНИСТАНА ДО ТУРЦИИ: ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРАВ КЫРГЫЗСКИХ ЖЕНЩИН
Günel MƏMMƏDOVA	MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR CƏMİYYƏTİN TƏMƏL DAŞIDIR
Fəlsəfə Üzrə Fəlsəfə Doktoru, Böyük Elmi İşçi, Dosent Qasimova Təzəgül Mirzə Qızı	SİYASİ İDEOLOGİYA VƏ ONUN ELMİ DƏRKİ
Шихалиева Илаха Вагиф Гызы	РЕФОРМА ОБРАЗОВАНИЯ КАК ФАКТОР КАЧЕСТВА В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ

Head of the session::	Date: 19.03.2020	Time:	Saloon:
Prof. Dr. Murat KİBAR		13 ³⁰ :15 ³⁰	-1-

Assoc. Prof. Beytullah KENAR	THE NEW MASTITIS AGENTS EMERGED IN CATTLE
Assist. Prof. Adil AKSOY	IN TURKEY AND AN INVESTIGATION OF THEIR
Expert Biolog Zahide KÖSE	ANTIMICROBIAL SUSCEPTIBILITY
Prof. Dr. Murat KİBAR	EVALUATION OF INTRAOPERATIVE EFFECTS OF
	INTRATESTICULAR
	LIDOCAINE IN CATS WITH XYLASINE-KETAMINE
	ANESTHESIA UNDERGOING ROUTINE CASTRATION
Assoc. Prof. Dr. Nərgiz AĞAYEVA	İNTERYERİN TEKSTİL DEKORLANDIRMASI VƏ
	“TUAL DE JÜİ” ÜSLUBU
Kəmalə YUSİFOVA	AZƏRBAYCANDA XIX-XX ƏSR YAŞAYIŞ
Turan Məhərrəmbəy ƏHMƏDLİ	BİNALARININ İNTERYERLƏRİNİN MİLLİ
	ƏNƏNƏLƏRİ
Yüksek Mimar Elif BENGİSU	SANAT VE GÖBEKLİTEPE
Yüksek Mimar Elif BENGİSU	İNSAN GÜCÜYLE MEKÂN OLUŞUMU

Head of the session::	Date: 19.03.2020	Time:	Saloon:
Prof. Dr. İradə MUSAYEVA		16 ⁰⁰ :18 ⁰⁰	-1-

Dos. Mübariz MƏMMƏDLİ	EFFEKTİV DÖVLƏT XİDMƏTLƏRİNİN TƏMİN
	EDİLMƏSİNDƏ E-DÖVLƏTİN ROLU
Prof. Dr. İradə MUSAYEVA	REPRESSİYA VƏ ƏDƏBİYYAT
Amanova Nigr İlham Kizi	BUDGET EXPENDITURES AND SUSTAINABLE
	DEVELOPMENT IN AZERBAIJAN
Dr. Terane NAĞİYEVA	TƏLƏBƏ ARQOSU
Dr. Öğr. Üyesi Seyithan SEYDOŞOĞLU	AYÇİÇEĞİ SİLAJININ HAYVAN BESLEMEDE
	KULLANIM OLANAKLARI
Эсмиральда САДИЕВА	СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЖЕНСКИХ
Гюльмира КУРУОГЛУ	ОБРАЗОВ В ПОЭМАХ ПУШКИНА «ЕВГЕНИЙ
	ОНЕГИН» И «ЦЫГАНЫ»

CONTENT

CONGRESS ID	I
PROGRAM	II
PHOTO GALLERY	III
CONTENT	IV

Author	Title	No
Sevinc KƏRİMOVA	AQRAR SAHƏDƏ TƏŞKİLATI-İQTİSADI İDARƏETMƏNİN SƏMƏRƏLİLİYİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ	1-6
Fərhad G.MİKAYİLOV	QEYRI-FORMAL MƏŞĞULLUQ VƏ ONUN SOSIAL INKIŞAFA TƏSİRLƏRİ	7-9
Huseynov İlkin Adil Oğlu	CONCEPTUAL AND CATEGORICAL APPARATUS FOR THE FORMATION OF BILATERAL INTERSTATE TRADE AND ECONOMIC COOPERATION	10-11
Mahmut MASCA	KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÜYELERİNİN BEŞERİ SERMAYE STOKU AÇISINDAN TOPSIS YÖNTEMİYLE KARŞILAŞTIRILMASI	12-13
Aynura İSMAYİLOVA	CONCEPTUAL BASIS OF THE WAY OF LESSENING EXPORT DEPENDENCE ON THE NATURAL RESOURCES	14-15
Nazilə ABDULLAZADƏ	ƏLİAĞA VAHİDİN YARADICILIĞINDA AFORİZMLƏR	16
Сейталиева Гульмиза Аскарбековна	ОТ АФГАНИСТАНА ДО ТУРЦИИ: ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРАВ КЫРГЫЗСКИХ ЖЕНЩИН	17-18
Günəl Məmmədova	MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR CƏMİYYƏTİN TƏMƏL DAŞIDIR	19
Qasimova Təzəgül Mirzə Qızı	SİYASİ İDEOLOGİYA VƏ ONUN ELMİ DƏRKİ	20-21
Шихалиева Илаха Вагиф Гызы	РЕФОРМА ОБРАЗОВАНИЯ КАК ФАКТОР КАЧЕСТВА В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ	22
Beytullah KENAR Adil AKSOY Zahide KÖSE	THE NEW MASTITIS AGENTS EMERGED IN CATTLE IN TURKEY AND AN INVESTIGATION OF THEIR ANTIMICROBIAL SUSCEPTIBILITY	23-25
Murat KİBAR	EVALUATION OF INTRAOPERATIVE EFFECTS OF INTRATESTICULAR LIDOCAINE IN CATS WITH XYLASINE-KETAMINE ANESTHESIA UNDERGOING ROUTINE CASTRATION	26

Nərgiz AĞAYEVA	İNTERYERİN TEKSTİL DEKORLANDIRMASI VƏ “TUAL DEJÜİ” ÜSLUBU	27
Kəmalə YUSİFOVA Turan Məhərrəmbəy ƏHMƏDLİ	AZƏRBAYCANDA XIX-XX ƏSR YAŞAYIŞ BİNALARININ İNTERYERLƏRİNİN MİLLİ ƏNƏNƏLƏRİ	28
Mübariz MƏMMƏDLİ	EFFEKTİV DÖVLƏT XİDMƏTLƏRİNİN TƏMİN EDİLMƏSİNDƏ E-DÖVLƏTİN ROLU	29-30
İradə MUSAYEVA	REPRESSİYA VƏ ƏDƏBİYYAT	31-32
Amanova Nigr İlham Kizi	BUDGET EXPENDITURES AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN AZERBAIJAN	33-35
Seyithan SEYDOŞOĞLU	AYÇİÇƏĞİ SİLƏJİNİN HAYVAN BESLEMEDE KULLANIM OLANAKLARI	36
Elif BENGİSU	SANAT VE GÖBEKLİTEPE	37-38
Elif BENGİSU	İNSAN GÜCÜYLE MEKÂN OLUŞUMU	39-40
Альфия Николаевна ВАЛИАХМЕТОВА	ВЛИЯНИЕ ГУМАНИСТИЧЕСКИХ ИДЕЙ ДЖАДИДИЗМА НА СТАНОВЛЕНИЕ ТАТАРСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ (Исторический аспект)	41-42
Таштемир Ташкенбаев	ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В КОЛОНИАЛЬНОМ ТУРКЕСТАНЕ В РАБОТАХ ЗАРУБЕЖНЫХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ XX В	43-44
Эсмиральда САДИЕВА Гюльмира КУРУОГЛУ	СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЖЕНСКИХ ОБРАЗОВ В ПОЭМАХ ПУШКИНА «ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН» И «ЦЫГАНЫ»	45

**AQRAR SAHƏDƏ TƏŞKİLATI-İQTİSADI İDARƏETMƏNİN SƏMƏRƏLİLİYİNİN
YÜKSƏLDİLMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ
TARIM SEKTÖRÜNDE ÖRGÜTSEL VE EKONOMİK YÖNETİMİN ETKİNLİYİNİN
ARTIRILMASI
INCREASING THE EFFECTIVENESS OF ORGANIZATIONAL AND
ECONOMIC MANAGEMENT IN THE AGRICULTURAL SECTOR**

Sevinc KƏRİMOVA
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
(Dissertant)

XÜLASƏ

Tədqiqat zamanı “Aqrar sahədə idarəetmənin təkmilləşdirilməsi və institusional islahatların sürətləndirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 16 aprel 2014-cü il tarixli Fərmanından irəli gələn məsələlərin həlli istiqamətində görülmüş işlər, bu işlərin kənd təsərrüfatının və eyni zamanda ölkənin iqtisadi inkişafına təsirləri öz əksini tapmışdır.

Aparılan araşdırmalar onu deməyə əsas verir ki, hazırkı şəraitdə aqrar-sənaye kompleksinin idarə olunması inzibati idarəetməyə xas olan və keçmiş sistemdən miras qalmış aşağıdakı çatışmazlıqların: 1) kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal xərclərinin aşağı salınması və idarəetmənin iqtisadi metodlarının gücləndirilməsi; 2) aqrar-sənaye kompleksinin idarə olunmasında təsərrüfatların müstəqilliyinin genişləndirilməsi, sahibkarlığın inkişafına daha çox təşkilati kömək göndərilməsi” aradan qaldırılmasını zəruri edir.

Kənd təsərrüfatında idarəetmə qərarlarının əsaslandırılması, özlüyündə mürəkkəb və tədrici prosesdir. Həmin prosesin optimallaşdırılması, çoxvariantlı seçim mühitinin formalaşdırılmasını, ilk növbədə, məqsəd funksiyası və milli iqtisadiyyatın bu aparıcı sahəsinin özünəməxsusluğundan irəli gələn məhdudiyyət şərtlərinin müəyyənləşdirilməsini, müvafiq iqtisadi-riyazi üsulların kombinasiyasından (optimallıq modelləri də daxil olmaqla) istifadə etməklə idarəetmənin ən səmərəli variantının seçilməsini və onun əsas xarakteristikalarının ekspert texnologiyalarının daxil olduğu süni intellektual sistemin köməyi ilə təkrar qiymətləndirilməsini nəzərdə tutmalıdır. Başqa sözlə, bir neçə onillik əvvəl idarəetmə qərarlarının əsaslandırılmasında ayrıca götürülmüş bir optimallıq modelnin tətbiqi ən mütərəqqi üsullarından biri sayılırdısa, hazırda hətta optimallıq, imitasiya modellərindən ibarət bütöv bir sistemin tətbiqi nəticələri ilə kifayətlənmək belə, heş də həmişə məqbul hesab edilmir. İdarəetmənin müasir tələblərinə adekvat qərarların qəbul edilməsi, yuxarıda qeyd olunan sistemin müxtəlif idarəetmə səviyyələri üzrə bir-birini təsdiqləyən iqtisadi-riyazi üsullardan istifadəni tələb edir. Müvafiq prosesdə “həm də ciddi riyazi asılılıqda olub, bir-birini tamamlayan səmərəlilik kriteriyası üzrə aparılan hesablamalar, səviyyələr üzrə bir-birinə nəzarət edir”.

Yuxarıda qeyd olunanlar kənd təsərrüfatında təşkilati-iqtisadi idarəetmənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsinin, necə əhatəli və mürəkkəb bir proses olduğuna dəlalət edir.

Kənd təsərrüfatının idarə edilməsinin birbaşa və dolaylı üsulları arasında seçim edərkən, təsərrüfatçılığa birbaşa müdaxilənin, iqtisadi idarəetmə vasitələri ilə əvəzlənməsinin üstünlükləri

diqqət mərkəzində olmalıdır. Belə ki, həmin vasitələr resurslardan səmərəli istifadənin daxili motivlərini dəstəkləməklə sahənin inkişaf tempini yüksəltmək iqtidarındadır.

Kənd təsərrüfatında antiböhran idarəetməsinin əsas komponentləri kimi istehsalçıların vergilərlə və bu kimi digər vasitələrlə stimullaşdırılması, sahədə və sahələrarası münasibətdə innovasiya fəallığının (idarəetmə, texnologiya və digər) dəstəklənməsi özünəməxsus tələblər irəli sürür. Məsələn, ondadır ki, antiböhran idarəetməsi, əksər hallarda makroiqtisadi mühit amillərinin təsirinə verilən reaksiyanın adekvatlığını nəzərdə tutur. Bu baxımdan, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının artırılmasının aparıcı amili qismində əhəlinin tədiyə qabiliyyətli tələbinin yüksəldilməsi kimi, olduqca əhatəli və mürəkkəb məsələlərin həlli zamanı qarşıya çıxan halları qeyd etməliyik.

İri istehsal, emal və satış fəaliyyətinin müştərəkliyini nəzərdə tutan aqrokombinatların və aqrofərmaların yaradılması və onların milli ərzaq təhlükəsizliyində oynadığı rolunun artırılması xətti kənd təsərrüfatının təşkilati-iqtisadi idarə edilməsi sisteminə yeni və əsaslandırılmış yanaşmaları obyektiv zərurətə çevirir. Haqqında danışılan yanaşmalar kooperasiya hərəkatının təşviq edilməsi çağırışlarına uyğun olaraq, bərabər hüquqlu əməkdaşlıq prinsiplərinə üstünlük verilməsini nəzərdə tutmalıdır. Kənd təsərrüfatında yeni təşkilati strukturların yaradılması, digər pozitiv cəhətləri ilə yanaşı, həmçinin əmlakın səmərəli idarə edilməsi imkanlarını genişləndirir.

Açar sözlər: aqrar sahə, idarəetmə, idarəetmənin təkmilləşdirilməsi təşkilati-iqtisadi idarəetmə, səmərəlilik

Sevinj KARIMOVA

Azerbaycan Devlet Ekonomi Üniversitesi
(Doktora Öğrencisi)

ÖZET

Araştırma sırasında Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nden 16 Nisan 2014 tarihli "Tarımsal yönetişimi iyileştirmek ve kurumsal reformları hızlandırmak için alınan tedbirler hakkında" konularına yönelik çalışmalar, bu faaliyetlerin tarımsal üretime ve ülkenin ekonomik kalkınmasına etkisini yansıttı. Araştırmalar, mevcut koşullar altında, tarım-sanayi kompleksinin yönetiminin idari yönetimin doğasında ve önceki sistemden miras kalan aşağıdaki eksikliklere sahip olduğunu göstermektedir: 1) Tarım ürünlerinin üretim maliyetlerinin azaltılması ve ekonomik yönetim yöntemlerinin güçlendirilmesi; 2) tarımsal sanayi kompleksinin yönetiminde çiftliklerin bağımsızlığının genişletilmesi ve girişimciliğin geliştirilmesi için daha fazla örgütsel desteğe ihtiyaç duyulması ”.

Tarımda yönetim kararlarının gerekçelendirilmesi karmaşık ve aşamalı bir süreçtir. Sürecin optimizasyonu, çok değişkenli seçim ortamının oluşturulması, her şeyden önce, uygun ekonomik ve matematiksel yöntemlerin (optimizasyon modelleri dahil) kombinasyonunu kullanarak, ulusal ekonominin bu önde gelen sektörünün işlevinden ve özgüllüğünden kaynaklanan sınırlayıcı koşulların belirlenmesi uzman teknolojiler içeren yapay bir entelektüel sistem yardımıyla yeniden değerlendirilmelidir. Başka bir deyişle, yönetim kararlarının gerekçelendirilmesinde onlarca yıl önce alınan bir optimizasyon modelini uygulamanın en gelişmiş yöntemlerinden biri, optimizasyon bütün bir simülasyon modeli sisteminin uygulanmasının sonucu olsa bile, her zaman kabul edilebilir sayılmaz. Modern yönetim gereksinimlerine uygun kararların alınması, yukarıda belirtilen sistemin farklı yönetim seviyelerinde birbirini doğrulayan ekonomik ve matematiksel yöntemlerin kullanılmasını gerektirir. İlgili süreçte, "birbirini tamamlayan etkinlik düzeyine göre birbirlerini hesaplayan ciddi matematiksel bağımlılıklar da vardır."

Yukarıda anlatılanlar, tarımda örgütsel ve ekonomik yönetimin verimliliğini artırma yönündeki eğilimleri belirlemenin kapsamlı ve karmaşık bir süreci olduğunu göstermektedir. Doğrudan ve dolaylı tarımsal yönetim yöntemleri arasında seçim yaparken, çiftçiliğe doğrudan müdahalenin ve ekonomik yönetimin yerini almanın faydaları üzerinde durulmalıdır. Bu nedenle, bu araçlar, kaynakların verimli kullanımı için iç motivasyonu destekleyerek gelişim hızını artırabilir.

Tarımda kriz karşıtı yönetimin temel bileşenleri, üreticileri vergi ve diğer araçlarla teşvik etmek, sahada ve sektörler arası inovasyon faaliyetlerini (yönetim, teknolojik ve diğer) desteklemek için özel gereksinimlerdir. Sorun, kriz karşıtı yönetimin genellikle makroekonomik ortamın etkilerine yeterli tepki almasıdır. Bu bağlamda, tarımsal üretimin artmasında öncü bir faktör olarak nüfus talebinin artması gibi çok karmaşık ve karmaşık sorunların ele alınmasında ortaya çıkan zorlukları not etmek önemlidir.

Büyük üretim, işleme ve satış faaliyetlerini kapsayan tarımsal biçerdöverlerin ve tarımsal ürünlerin oluşturulması ve ulusal gıda güvenliğinde artan rolleri, tarımın örgütsel ve ekonomik yönetimi sistemine yeni ve haklı yaklaşımları nesnel bir gereklilik haline getirmektedir. Bahsettiğimiz yaklaşımlar, işbirliğini ilerletme çağrılarına uygun olarak, eşit işbirliği ilkelerine öncelik vermelidir. Tarımda yeni organizasyonel yapıların yaratılması, diğer olumlu yönlerin yanı sıra verimli mülkiyet yönetimi fırsatlarını da genişletmektedir.

Anahtar kelimeler: tarımsal alan, yönetim, yönetimde yükselen kurumsal-ekonomik yönetim, verimlilik.

Sevinj KARIMOVA

Azerbaijan State University of Economics
(Phd Student)

ABSTRACT

During the research, the studies on the issues of "The measures taken to improve agricultural governance and accelerate institutional reforms" dated 16 April 2014 from the Presidential Decree of the Republic of Azerbaijan reflected the impact of these activities on agricultural production and the country's economic development. Research shows that under the current circumstances, the management of the agro-industrial complex has the following deficiencies inherent from the administrative management and the previous system: 1) Reducing the production costs of agricultural products and strengthening economic management methods; 2) Further organizational support is needed to expand the independence of farms and to develop entrepreneurship in the management of the agro-industrial complex".

Justification of management decisions in agriculture is a complex and gradual process. The optimization of the process, the creation of a multivariable selection environment, first of all, the combination of appropriate economic and mathematical methods (including optimization models), determining the limiting conditions arising from the function and specificity of this leading sector of the national economy should be reevaluated with the help of an artificial intellectual system containing specialized technologies. In other words, one of the most advanced methods of implementing an optimization model taken decades ago to justify management decisions is not always acceptable, even if optimization is the result of the implementation of an entire simulation model system. Making decisions in line with modern management requirements requires the use of economic and mathematical methods that validate each other at the different management levels of the above-mentioned system. "There are also serious mathematical additions that compute each other based on the level of activity that complements each other," said the process.

The foregoing shows that it is a comprehensive and complex process to identify trends to increase the efficiency of organizational and economic management in agriculture. When choosing between direct and indirect methods of agricultural management, the benefits of direct intervention in farming and replacing economic management should be emphasized. Therefore, these tools can increase the pace of development by supporting internal motivation for efficient use of resources.

The main components of anti-crisis management in agriculture are specific requirements to encourage producers with taxes and other means and to support innovation activities (management, technological and other) in the field and across sectors. The problem is that anti-crisis management often receives adequate response to the effects of the macroeconomic environment. In this context, it is important to note the difficulties that have arisen in addressing very complex and complex problems such as increasing population demand as a leading factor in the increase of agricultural production.

The creation of agricultural combine harvesters and agricultural products, covering large production, processing and sales activities, and their increasing roles in national food security, make new and justified approaches to the organizational and economic management system of agriculture an objective requirement. The approaches we have mentioned should give priority to the principles of equal cooperation in accordance with the calls for advancing cooperation.

The creation of new organizational structures in agriculture expands opportunities for efficient property management, among other positive aspects.

Keywords: agricultural area, management, rising corporate-economic management, productivity.

**QEYRI-FORMAL MƏŞĞULLUQ VƏ ONUN SOSIAL INKIŞAFA TƏSİRLƏRİ
KAYITDIŞI İSTİHDAM VE SOSYAL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
INFORMAL EMPLOYMENT AND ITS IMPACT ON SOCIAL
DEVELOPMENT**

Dos. Fərhad G. MIKAYILOV
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

XÜLASƏ

Məlumdur ki, formal məşğulluğun təmin edilməsi etdirilməsinə mane olan əsas amillərdən biri və ən vacibi kölgə iqtisadiyyatı və ya qeyri formal məşğulluqdur. Kölgə iqtisadiyyatı geniş yayılmış ölkələrdə xəyali sübyektlər əldə etdikləri gəlirləri xərcləyərək istehlakı artırır, artan istehlak müvafiq olaraq istehsalı stimullaşdırsada belə bir iqtisadiyyatın mövcudluğu məşğul əhəlinin bir sıra sosial problemlərinin həllində ciddi problemlər yaradır.

Məqalədə qeyri-formal məşğuluğun dünya iqtisadiyyatındakı xüsusi çəkisi, eləcə də regionlarda xüsusi çəkisi verilmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrlə Azərbaycanda bu sahədə olan problemlər müqayisəli təhlil edilmişdir. Bu araşdırmaya görə, BƏT tərəfindən hazırlanmış statistikaya əsasən dünya ölkələri üzrə cəmi məşğul əhəlinin 61%-i qeyri-rəsmi əmək münasibətləri əsasında fəaliyyət göstərir. Lakin, qeyri-rəsmi məşğulluğun miqyası regionlar üzrə ciddi səviyyədə dəyişir. Ümumilikdə isə qeyri-rəsmi məşğulluğun 93%-i inkişaf etməkdə olan ölkələrdə müşahidə edilir.

Qeyri-formal məşğulluq daha çox qadınlara, aztəminatlı ailələrə, gənclərə və miqrantlara mənfi təsir edir. Bu məşğulluq əsasən təhsilsiz, peşəsiz və ixtisasız şəxslərdən ibarət olduğundan, bu sahədə fəaliyyət göstərən işəgötürənlər insan kapitalının formalaşmasına investisiya yatırmaqda maraqlı olmurlar.

Qeyri-formal iqtisadiyyat, Azərbaycan da daxil olmaqla, bir çox ölkələrdə kifayət qədər dərindən təhlil edilməyib və hələ də araşdırılması zəruri olan məsələlərdəndir. Hazırda Azərbaycan hökuməti bu problemin aradan qaldırılması istiqamətində səmərəli tədbirlər həyata keçirməkdədir. İlk növbədə iqtisadiyyatın bütün sahələrinin inkişafına, dünya iqtisadi sisteminə inteqrasiyaya, sahibkarlıq sektorunun davamlı və stabil inkişafına, əhəlinin sosial müdafiəsinin təmin edilməsinə xüsusi diqqət göstərilir.

Məqalədə, 2016-cı ilin sentyabrında Azərbaycan hökuməti ilə Beynəlxalq Əmək Təşkilatı arasında əməkdaşlıq çərçivəsində 2016-2020-ci illər üçün birgə fəaliyyət istiqamətlərini müəyyən edən Layıqlı Əmək üzrə Ölkə Proqramının qəbul edilməsi ölkədə sosial inkişaf naminə mühüm məqsədlərin reallaşması yönündə fəaliyyətin nəticələrində araşdırılmışdır.

Araşdırmaların nəticəsi olaraq qeyri-formal məşğulluq dünyada geniş yayılmışdır. Onu da qeyd edək ki, dünyanın bir parçası olan ölkəmizdə də bu kimi neqativ hadisələr mövcuddur. Yekunda nəticələr ümumiləşdirilmiş, qeyri rəsmi işsizliyin xüsusi çəkisinin azaldılması istiqamətində müvafiq təkliflər verilmişdir.

Açar sözlər: qeyri-formal məşğulluq, formal məşğulluq, rifah səviyyəsi, yoxsulluq

Dos. Farhad G.MIKAYILOV

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

ÖZET

Kayıtlı istihdamın önündeki en büyük engellerden birinin gölge ekonomi veya kayıt dışı istihdam olduğu iyi bilinmektedir. Gölge ekonomilerde, hayali varlıklar gelirlerini harcayarak tüketimi arttırırken, böyle bir ekonominin varlığı üretimi, tüketimi arttırmak ise üretimi teşvik eder.

Araştırma, dünya ekonomisinde kayıt dışı istihdamın özgül ağırlığının ve bu alandaki sorunların Azerbaycan'daki gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırmalı bir analizini vermektedir. Bu çalışmaya göre, dünyadaki ülkelerde istihdam edilen toplam nüfusun% 61'i kayıt dışı çalışma ilişkilerine dayanmaktadır. Bununla birlikte, kayıt dışı istihdamın ölçeği bölgeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Genel olarak, kayıt dışı istihdamın% 93'ü gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır.

Kayıt dışı istihdam genellikle kadınları, düşük gelirli aileleri, gençleri ve göçmenleri olumsuz etkiler. Bu istihdam temel olarak eğitilmiş, vasıfsız ve vasıfsız olduğundan, işverenler beşeri sermayenin oluşumuna yatırım yapmakla ilgilenmemektedir.

Kayıt dışı ekonomi, Azerbaycan da dahil olmak üzere birçok ülkede yeterince kapsamlı bir şekilde analiz edilmemiştir ve halen bir çalışma konusudur. Şu anda Azerbaycan Hükümeti bu sorunu çözmek için etkili önlemler almaktadır. Her şeyden önce, ekonominin tüm sektörlerinin gelişmesine, dünya ekonomik sistemine entegrasyonuna, girişimcilik sektörünün sürdürülebilir ve sürdürülebilir kalkınmasına ve nüfusun sosyal korunmasının sağlanmasına özel önem verilmektedir.

Makalede, Eylül 2016'da Azerbaycan Hükümeti ile Uluslararası Çalışma Örgütü arasındaki işbirliği çerçevesinde 2016-2020 İnsana Yakışır İş Ülkesi Programının kabul edilmesi, ülkede sosyal kalkınma için önemli hedeflere ulaşılmasını amaçlayan faaliyetler sonucunda incelenmiştir.

Araştırmalar, kayıt dışı istihdamın tüm dünyada yaygın olduğunu göstermektedir. Ayrıca, dünyamızda böyle olumsuz olayların olduğunu da not edelim. Sonuç olarak, sonuçlar özetlenmiş ve gayri resmi işsizliğin özgül ağırlığını azaltmak için ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: kayıt dışı istihdam, kayıtlı istihdam, refah, yoksulluk

Dos. Farhad G.MIKAYILOV

Azerbaijan State University of Economics

ABSTRACT

It is well known that one of the biggest obstacles to formal employment is shadow economy or informal employment. In shadow economies, while imaginary assets increase consumption by spending their income, the existence of such an economy encourages production, and increasing consumption encourages production.

The article provides a comparative analysis of the specific gravity of informal employment in the world economy and the problems in this area with developing countries in Azerbaijan. According to this study, 61% of the total population employed in countries around the world is based on informal labor relations. However, the scale of informal employment differs significantly between regions. Overall, 93% of informal employment is in developing countries.

Unregistered employment often affects women, low-income families, youth and immigrants. Since this employment is mainly trained, unskilled and unskilled, employers are not interested in investing in the formation of human capital.

The informal economy has not been thoroughly analyzed in many countries, including Azerbaijan, and is still a subject of study. Currently, the Government of Azerbaijan is taking effective measures to solve this problem. First of all, special attention is paid to the development of all sectors of the economy, its integration into the world economic system, the sustainable and sustainable development of the entrepreneurship sector and the social protection of the population.

In the article, the adoption of the 2016-2020 Decent Work Country Program within the framework of the cooperation between the Government of Azerbaijan and the International Labor Organization in September 2016 has been examined as a result of activities aimed at achieving important goals for social development in the country.

Research shows that informal employment is widespread all over the world. Let's also note that there are such negative events in our world. As a result, the results are summarized and relevant recommendations are made to reduce the specific gravity of informal unemployment.

Keywords: informal employment, formal employment, welfare, poverty

CONCEPTUAL AND CATEGORICAL APPARATUS FOR THE FORMATION
OF BILATERAL INTERSTATE TRADE AND ECONOMIC COOPERATION
ПОНЯТИЙНО-КАТЕГОРИАЛЬНЫЙ АППАРАТ ФОРМИРОВАНИЯ
ДВУСТОРОННЕГО МЕЖГОСУДАРСТВЕННОГО ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО
СОТРУДНИЧЕСТВА

Huseynov Ilkin Adil Oglu

Azerbaijan State University of Economics (phd student)

ÖZET

Dünyanın herhangi bir ülkesinde olduğu gibi, ülke ekonomisinde ikili ticaret ve ekonomik işbirliği sorunlarının incelenmesi Azerbaycan'da özel bir önem taşımaktadır. Azerbaycan-Almanya ekonomik ve ticari ilişkileri, ülkemizdeki diğer ülkelerle birlikte öldüğü için dinamik olarak gelişen işbirliği alanlarından biridir. Azerbaycan, Güney Kafkasya'da Almanya'nın en önemli ekonomik ve ticari ortağıdır. Almanya Federal Ekonomi ve Enerji Bakanlığı'na göre, 2018'de Almanya'nın Güney Kafkasya ülkeleriyle ticaret cirosundaki payı yaklaşık % 71 idi.

Aynı zamanda Alman Federal Ekonomi ve İhracat Kontrol Ofisi'ne göre Azerbaycan, 2018 yılında petrol üreten ülkeler arasında 8 cı sırada yer alıyor. 2018'de Azerbaycan'dan Almanya'ya yaklaşık 3 milyon ton ham petrol ihraç edildi.

Son yıllarda, iki ülke arasındaki en yüksek karşılıklı ziyaretlerin yanı sıra, Azerbaycan'ın iş fırsatlarını ve Made in Azerbaijan markasını tanıtmak için Almanya'da düzenlenen iş forumları, ikili ekonomik ve ticari ilişkilerin daha da genişlemesine önemli bir katkı sağlıyor ilişkiyi yeni bir seviyeye taşıyor.

SUMMARY

Being one of the most diverse countries in the world, reviewing binary trade and economic cooperation issues in the country economy is of particular importance in Azerbaijan. The economic and trade relations between Azerbaijan and Germany are one of the areas where dynamically developing interactions with other countries in our country have died. Azerbaijan is the most important economic and trade partner of Germany in the South Caucasus. According to the Federal Economy and Energy Ministry of Germany, in 2018, Germany's share in the South Caucasus trade was 71%.

At the same time, according to the German Federal Economy and Export Control Office, Azerbaijan is ranked 8th in 2018 among petrol producing countries. In 2018, 3 million tons of petrol was released from Azerbaijan to Germany.

In recent years, as well as high-visibility visits between the two countries, business forums and the Made in Azerbaijan branded business forums in Germany have been a major contributor to the further expansion of bilateral economic and trade relations.

Keywords: world economy, international economic integration, international regional studies, foreign economic relations

Гусейнов Илькин Адыль оглы
Диссертант Азербайджанского Государственного
Экономического Университета

РЕЗЮМЕ

Будучи одной из самых разнообразных стран в мире, рассмотрение вопросов бинарной торговли и экономического сотрудничества в экономике страны имеет особое значение в Азербайджане. Экономические и торговые отношения между Азербайджаном и Германией являются одной из областей, где умерло динамично развивающееся взаимодействие с другими странами в нашей стране. Азербайджан является важнейшим экономическим и торговым партнером Германии на Южном Кавказе. По данным Федерального министерства экономики и энергетики Германии, в 2018 году доля Германии в торговле на Южном Кавказе составляла 71%.

В то же время, по данным Федерального управления экономики и экспортного контроля Германии, Азербайджан в 2018 году занимает 8 место среди стран-производителей бензина. В 2018 году из Азербайджана в Германию было выпущено 3 миллиона тонн бензина.

В последние годы, а также визиты с визитом между двумя странами, бизнес-форумы и бизнес-форумы под маркой «Сделано в Азербайджане» в Германии внесли большой вклад в дальнейшее расширение двусторонних торгово-экономических отношений.

Ключевые слова: мировая экономика, международная экономическая интеграция, международные региональные исследования, внешнеэкономические связи

KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÜYELERİNİN BEŞERİ SERMAYE STOKU AÇISINDAN TOPSIS YÖNTEMİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

**A COMPARISON OF THE ORGANIZATION OF THE BLACK SEA ECONOMIC
COOPERATION MEMBERS IN TERMS OF HUMAN CAPITAL BY TOPSIS METHOD**

Prof. Dr. Mahmut MASCA

Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ) üyelerini TOPSIS yöntemini kullanarak beşeri sermaye stoku açısından karşılaştırmaktır. KEİ, Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin topraklarını, Balkanları ve Kafkasları çevreleyen ve yaklaşık 20 milyon kilometrekare alana sahip bir coğrafyayı kapsamaktadır. On iki ülke genellikle KEİ bölgesinin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu ülkeler Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya, Sırbistan, Türkiye ve Ukrayna'dır. Ülkelerin karşılaştırılmasında, Çok Kriterli Karar Verme (MCDM) yöntemlerinden biri olan (TOPSIS) İdeal Çözüme Benzerlik Yoluyla Tercih Sıralama Tekniği kullanılmıştır. Bebek ölüm oranı (1.000 canlı doğumda), işsizlik oranı (toplam işgücünün yüzdesi), doğumda ortalama yaşam süresi, toplam (yıl), işgücüne katılma oranı (15-64 yaş arası toplam nüfusun yüzdesi), cari sağlık harcamaları (yüzde GSYİH), internet kullanıcıları (toplam nüfusun yüzdesi) ve 15-64 yaş arasındaki nüfus (toplam nüfusun yüzdesi), her ülkenin beşeri sermaye stokunun göstergeleri olarak kullanılmıştır. Ülkelerinin 2005, 2010 ve 2016 verileri karşılaştırma için çalışmaya dahil edilmiştir. Analiz dönemi 2016 yılına kadar olmuştur, çünkü bu tarihten sonraki dönem için ülkelerin verileri bulunmamaktadır. Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Rusya, 2005 ve 2010 yıllarında en yüksek beşeri sermaye performansına sahip ilk dört sırayı paylaşan ülkelerdir. Fakat sıralama 2016 yılında değişmektedir. Bulgaristan, Rusya ve Romanya ilk üç sırada yer almaktadır. Yunanistan 10. sırada yer almaktadır. 2009 yılı sonunda başlayan hükümet borç krizinin ülkenin sıralamasını olumsuz etkilemiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ermenistan ve Azerbaycan, incelenen tüm yıllarda beşeri sermaye performansının en düşük olduğu ülkelerdir. Türkiye 2005 yılında 12 ülke arasında 8. sırada yer aldı. 2010 yılında onuncu, 2016 yılında dokuzuncu sırada yer aldı. Beşeri sermaye açısından en dezavantajlı ülkeler olan Ermenistan ve Azerbaycan, bu konularda kapsamlı reformlar yapmalı ve gelecekte ekonomik olarak büyümek için beşeri sermayenin kalitesini hızla artırmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Beşeri sermaye, Ekonomik Büyüme, TOPSIS Yöntemi, Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri.

ABSTRACT

The aim of this paper to compare the members of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC) in terms of human capital stock by using TOPSIS method. BSEC covers a geography surrounding the territories of the Black Sea littoral States, the Balkans and the Caucasus, which have an area of nearly 20 million square kilometers. Twelve countries are generally considered part of the BSEC region. These countries are Albania, Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Greece, Moldova, Romania, Russia, Serbia, Turkey and Ukraine. For comparison of the countries, the Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution (TOPSIS), which is one of the Multi Criteria Decision Making (MCDM) methods, has been used. The infant mortality rate (per 1,000 live births), unemployment rate (percentage of total workforce), life expectancy at birth, total (years), labour force participation rate (percentage of total population between 15-64), current health expenditure (percentage of GDP), internet users (percentage of total population) and population between 15-64 years (percentage of total population) have been used in the comparison as the indicators of human capital stock of each country. The data of the countries in 2005, 2010 and 2016 are included in the study for comparison. The analysis period has been until 2016 since no data for the countries were available for the next period from this date. Greece, Bulgaria, Romania and Russia are the countries share the first four ranks with highest human capital performance in 2005 and 2010. However, the rank changes in 2016, and Bulgaria, Russia and Romania share the first three rank. Greece is in the 10th rank. It is strongly possible that the government debt crisis starting at the end of 2009 affected the country's rank negatively. Armenia and Azerbaijan are the countries with the lowest human capital performance in all the examined years. Turkey was in the 8th rank among 12 countries in 2005. It is in the tenth rank in 2010 and ninth rank in 2016. Armenia and Azerbaijan which are the countries most disadvantaged in terms of human capital should make comprehensive reforms in these subjects and increase the quality of human capital rapidly to grow economically in the future.

Keywords: Human capital, Economic Growth, TOPSIS Method, Multi Criteria Decision Making Techniques.

CONCEPTUAL BASIS OF THE WAY OF LESSENING EXPORT DEPENDENCE ON THE NATURAL RESOURCES

Aynura ISMAYILOVA

Institute for Scientific Research on Economic Reforms (ISRER) under the Ministry of
Economy of the Republic of Azerbaijan

SUMMARY

Achieving prosperity is a common goal of almost all countries in the world, but the methods and means used to achieve that goal, as well as the models, differ greatly. One of the important aspects of ensuring sustainable socio-economic development in a country pursuing an open economic policy is increasing exports and maximizing its potential. Integration into the world economy, economic globalization, which represents the integration of the world as a single market, is characterized by the intensification of economic relations and rapprochement between countries as a result of increased labor and capital flows.

Almost the majority of modern researchers and economists argue is that exporting the biggest contribution to the development of the global economy is the conclusion that any private sector can be globalized by chance in a global competitive environment. Therefore, specialized agencies in many countries have been set up to help boost exports, and in addition to trade promotion policies and programs, along with activities such as supporting export, particularly local business support, and international organizations' contribution to developing economies are used.

The policy of the Republic of Azerbaijan, one of the countries that has historically been one of the hydrocarbon exporters, has largely taken its origin from the acquisition of state independence in 1991 and the signing of “the Contract of the Century” in 1994. However, the intriguing point of history is that it is just a natural opportunity for the economic forces in foreign scientific debates, which have gained momentum since 1993. Shortly before the signing of the Century Treaty in 1994, it has gained momentum. or the curse is discussed. One of the issues discussed by a wide scientific audience is the fact that over 25% of the dependence of natural resources on the formation of a national economy of a country, lack of purposeful, balanced domestic and economic policies is the key. Thus, due to the increase in oil and gas revenues, the rapid increase in GDP per capita has led to the emergence and progression of expectations, while keeping scientists from thinking that natural resources are important for economic development.

As its well known that the national economies of the countries and the world economy in general depend on the factors of production. Here are the natural resources that play a special role in the development of national economies and productive forces. According to the International Monetary Fund (IMF), 51 countries are classified as resource rich countries. At least 20% of their exports, in other words 20% of fiscal revenues, are formed by non-renewable

natural forces. 29 of these countries belong to a group of low- and middle-income countries and are characterized by (i) high dependence on resources; (ii) low level of collection; (iii) weak growth and (iv) high income volatility.

In other words, today's industrial giant South Korea, which is not content with the competitiveness of rice cultivation 40 years ago; Singapore, which has been the most successful result of the free market concept of today's leading manufacturing (mainly shipbuilding and electronics) and financial center, has no access to small natural resources from British colonialism in 1965; the small island nation, in addition to its natural resources, is currently ranked in the world's top ten gold and foreign currency reserves, and the leading giants of Asia, such as Taiwan, a leading manufacturer of home appliances and computers, have come to debate the world's scientific press.

Inadequate use of natural resources at a time when world giants have "proven" themselves, the search for new fields, ready-made natural resources, even leaving aside the solution of socio-economic problem, continued to create urgency for conflicting questions. The resource for avoiding the "curse of resources" or "paradox of plenty", which is assessing as a part of the Dutch disease, discusses the steps taken by countries rich in oil and gas, and their economic policies.

Thus, this article will address theoretical approaches to how to eliminate dependence on the export of a single natural resource; methodological bases for assessing the factors affecting export diversification and the impact of these factors and the experience of countries with similar economies on eliminating dependence on exports of single natural resources have been compared with Azerbaijan.

Key words: export of a single natural resource, dependence on exports, paradox of plenty, diversification of exports

ƏLİAĞA VAHİDİN YARADICILIĞINDA AFORİZMLƏR

Doç. Dr. Nazilə ABDULLAZADƏ
Pedaqogika Üzrə Fəlsəfə Doktoru, Dosent
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

XÜLASƏ

Latınca “aphorismus” sözündən olan aforizm müxtəlif mövzularda fikirləri, düşüncələri, xüsusilə bilinməsi gərəkən xüsusiyyətləri bir neçə sözlə və ahəngli olaraq anladan, forma və mahiyyətə dərin mənalı fikir, yığcam məzmunlu kəlam bildirən hikmətli söz, söz birləşməsi və cümlə anlamını ifadə edir. Xalqın bədii təxəyyülünün məhsulu olan atalar sözlərindən fərqli olaraq, hikmətli sözlərin – aforizmlərin müəllifi məlum olur.

Aforizmlərin əsas xüsusiyyəti fikrin bitkin və səlis olmasıdır. Aforizmlər hər adam, hər əli qələm tutan tərəfindən yaradılır. Aforizm yazan zəka və bədii təxəyyül sahibi, dünyagörmüş şəxsiyyət, söz sərrafı olur. Tarix boyu məşhur insanların dedikləri ibrətamiz kəlamlar və hikmətli sözlər nəsillərdən nəsillərə, əsrlərdən əsrlərə adlayaraq söz sənəti incilərinə çevrilmişlər. Azərbaycan ədəbiyyatının Nizami, Füzuli, Nəsimi, Xətai, A.Bakıxanov, Seyid Əzim, Sabir, S.Vurğun və bir çox sənətkarlarının hikmət dolu yüzrlə beyti buna misaldır.

XX əsr şairi, Füzuli yadigarı Əliağa Vahidin qəzəlin orijinal biçimli kamil nümunələrində söylədiyi lakonik, hikmətli deyimlər də bir aforizmə çevrilmişdir. Bu aforizmlər daha çox insani keyfiyyətlərin, insanlıq adına layiq yaxşı işlər görmək motivi üzərində qurulub dostluq, sədaqət, yaxşılıq, dünya malına biganəlik və s. mövzuları əhatə edir. Onları oxuduqca adama elə gəlir ki, şair bunları birnəfəsə, bədahətən deyib.

Vahidin aforizmlərində daha çox onu düşündürən məsələlərlə bağlı hikmət, öyüd aparıcıdır. Bəzi aforizmlərdə şairin tanıdığı insanların, şahidi olduğu hadisələrin, dövrün olaylarına münasibət ifadə olunur. Şair yığcam, lakonik deyimlərdən ibarət olan fikirlərini insanlığa çatdırmağı sanki özünün borcu bilir. Vahidin aforizmlərini iki yerə bölmək olar; bir qisim aforizmlər şairin gəldiyi qənaət, fikirlərinin nəticəsi kimi başa düşülür. Bu aforizmlərdə xüsusilə şairin zamanədən, dostlarından İkinci qisim aforizmlər şairin fikirlərinin hələ çözülməmiş, açılmamış şəklidir.

Vətəni, eli, el gözəllərini, həyatı sevən Vahidin aforizmləri muncuq kimi düzülüb bir hikmət çələngi əmələ gətirir.

Açar sözlər: aforizm, bədii yaradıcılıq, hikmət, Vahid, lakoniklik

ОТ АФГАНИСТАНА ДО ТУРЦИИ: ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРАВ КЫРГЫЗСКИХ ЖЕНЩИН

FROM AFGHANISTAN TO TURKEY: TRANSFORMATION OF KYRGYZ WOMEN'S RIGHTS

Сейталиева Гульмиза Аскарбековна

кандидат философских наук, доцент, заведующая кафедрой Философии
Международного Университета Кыргызстана

АННОТАЦИЯ

В 1978 году произошло событие, получившее название великий исход. Оно связано со спешной миграцией кыргызов и некоторых других тюркоязычных народов из Афганистана в Турцию. Трагический переход через памирские горы Гинду-Куш и Каракорум, а затем временное проживание в лагерях Пакистана, унес жизнь более 300 кыргызов. Особенно тяжело пережили это событие женщины. Однако, жизнь кыргызских женщин на афганском Памире была не менее тяжелой и трагичной. Подробные исследования жизни и быта кыргызов Афганского Памира показывают очень высокий уровень смертности среди женщин. Основными причинами которой являются природно-климатические условия, полная антисанитария, недоступность медицинского обслуживания и различные болезни. Такой же серьезной причиной высокой смертности женщин являются ранние браки и роды. Девочек отдают замуж в 9, 12-13 лет. Средняя продолжительность женщин не превышает 40 лет. Поскольку кыргызы исповедуют ислам в его средневековой форме, женщина считается собственностью данного рода и семьи наряду с любыми вещами и животными.

Вторжение Советских войск в Афганистан стал основным толчком эмиграции кыргызов из афганского Памира в Пакистан, а затем Турцию. Жизнь кыргызских женщин, начавших новую жизнь в Турции, изменилась кардинально. Благодаря помощи турецкого правительства, НПО и местного населения, женщины стали получать регулярное медицинское обслуживание, образование, возможность приобрести профессию и собственный заработок. Женщины приобрели те же права, что и мужчины. Дискриминация женщин внутри кыргызского сообщества стала нивелироваться. Ей вернули достоинство быть человеком.

Опыт женщин-кыргызок Афганского Памира и Турецкого Улу Памир Койю является яркой демонстрацией как изменение социально-экономических условий, и основной политической ориентации того или иного государства (светскости или религиозности), коренным образом меняет всю социально-экономическую структуру общества. И прежде всего положение женщины в обществе, как яркой характеристики того, каким является данное общество.

Ключевые слова: права женщин, дискриминация, женщина как собственность, ранние браки, полигамия, левират, Афганский Памир, великий исход, миграция кыргызов, Улу Памир Койю, структура общества, базис и надстройка

Gulmiza Seitalieva, PhD, Associate Professor

Head of Philosophy Department of the International University of Kyrgyzstan

ABSTARCT

The event called the great outcome happened in 1978. That event concerns to the hasty migration of the Kyrgyz and some other Turkic-speaking peoples from Afghanistan to Turkey. The tragic passage through the Pamir's Mountains of Hindu Kush and Karakorum, and then temporary residence in the camps of Pakistan, claimed the lives of more than 300 Kyrgyz. Women experienced this event especially hard. However, the life of Kyrgyz women in the Afghan Pamir was more difficult and tragic. Detailed studies of the life of the Kyrgyz people in the Afghan Pamir show a very high mortality rate among women. The main reasons for which are harsh climate, extreme unsanitary conditions, inaccessibility of medical services and various diseases. An equally serious cause of the high mortality rate for women is early marriage and childbirth. Girls are married at nine, twelve and thirteen years old. The average life of women does not exceed 40 years. Since the Kyrgyz profess Islam in its medieval form, a woman is considered the property of family along with any things and cattle.

The invasion of Soviet troops into Afghanistan was the main impetus for the emigration of the Kyrgyz from the Afghan Pamir to Pakistan, and then Turkey. The life of Kyrgyz women who began a new life in Turkey has changed dramatically. Thanks to the help of the Turkish government, NGOs and the local population, women began to receive regular medical care, education, the opportunity to acquire a profession and their own earnings. Women acquired the same rights as men. Discrimination against women within the Kyrgyz community began to decline. She returned her dignity of being human.

The experience of Kyrgyz women in the Afghan Pamir and Turkish village Ulu Pamir Koyu is a vivid demonstration of how the change in the socio-economic conditions and the main political orientation of a state (secularity or religiosity) influences on the entire socio-economic structure of society. As result, women status in society and their rights also is changing.

Keywords: women's rights, discrimination, woman as property, early marriage, polygamy, levirate, Afghan Pamir, great outcome, Kyrgyz migration, Ulu Pamir Koyu, society structure, basis and superstructure

MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR CƏMİYYƏTİN TƏMƏL DAŞIDIR

Günel Məmmədova
Bakı Dövlət Universiteti

XÜLASƏ

Hər bir xalqın, millətin mövcudluğu onun ana dilinə, adət-ənənələrinə, öz mədəniyyətinə, ədəbiyyatına, tarixinə bağlılığından asılıdır. Azərbaycan xalqı məhz milli-mənəvi dəyərlərinə sadıqlığı sayəsində özünün mövcudluğunu, milli özünəməxsusluğunu bugünədək qoruyub saxlaya bilmişdir. Xalqımızın ən böyük sərvətlərindən biri onun zəngin milli, mənəvi, mədəni, maddi, ədəbi, dövlətçilik irsinə sahib olmasıdır. Bu zəngin mənəvi irs xalqımız tərəfindən əsrlər boyunca yaradılmışdır. Milli dövlətin formalaşmasında, güclü və əbədiyaşar olmasında onun mənəvi əsaslarının milli dəyərlərlə səsleşməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Mənəvi dəyərlər insanı cəmiyyətdə formalaşdıran, inkişafa kömək edən davranış qaydalarıdır. Bu qaydalar dünya sivilizasiyasının təməli qoyulandan yaranmağa başlamışdır. Dünya xalqları arasında milli-mənəvi dəyərləri ilə tanınan Azərbaycan xalqı yaşatdığı və təbliğ etdiyi bəşəri ideyaları, adət-ənənələri, milli xüsusiyyətləri ilə özünəməxsus yer tutur.

Əxlaqi və mənəvi dəyərlərimizi bir irs, miras olaraq qoruyub saxlamaq, gələcək nəsillərə ötürmək, Azərbaycan əxlaqının, milli dəyərlərinin, mentalitetinin bütün dünyada təbliği məqsədyönlü şəkildə olmalıdır. Müasir gənclik mütləq milli-mənəvi dəyərlərimizi tanımalı və həyatını buna uyğun qurmalıdır. Xalqımızın simasında zaman-zaman yaşamış və keçmişdən bu günümüze qədər bizə gəlib çatmış dəyərlərimiz – ədalətli olmaq, ailəyə önəm vermək, vətənə olan sevgi, qanunlara, dinə hörmət, eyni zamanda tolerantlıq, çalışqanlıq, qonaqsevərlik, yardımsevərlik bu gün dövlətin hər cür resurslarla formalaşdırmağa və yaşatmağa çalışdığı ən mühüm milli-mənəvi dəyərlərimizdənədir.

Azərbaycan xalqının tarixinin zənginliyi bütün dünyaya məlumdur. Bu əxlaq və mənəvi dəyərlərin dünyaya layiqincə tanınması, təqdim edilməsi yalnız özümüze deyil, ölkənin təbliğinə, beynəlxalq nüfuzunun yüksəlməsinə xidmət edir. Bizlər bir toplum olaraq öz təbliğat işimizi düzgün qurmalıyıq. Hər toplumun milli ənənələri, adətləri və yaşam tərzı bir mozaika kimi birləşərək, milli dəyərləri formalaşdırır. Bir dövləti ayaqda tutan ən önəmli ünsür o ölkənin milli dəyərləridir. Mədəniyyət milləti, millət də dövləti təşkil edir.

Açar sözlər: milli-mənəvi dəyərlər, əxlaqi dəyərlər, multikulturalizm, tolerantlıq

SIYASİ İDEOLOGİYA VƏ ONUN ELMİ DƏRKİ

Qasımova Təzəgül Mirzə Qızı

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Fəlsəfə İnstitutu
Fəlsəfə Üzrə Fəlsəfə Doktoru, Böyük Elmi İşçi, Dosent

XÜLASƏ

İdeologiyanın mahiyyətini dərk etmək, anlamaq üçün ilk öncə “ideya”, “ideyalılıq” anlayışlarına nəzər yetirmək lazımdır. İdeya şüur və təsəvvürlə bağlı olan bir anlayışdır. İdeya əsasında ideologiya formalaşır. İdeyadan kənarda heç bir insan yoxdur. Çünki hər bir insan bu və ya digər ideyanın mənbəyi və tərəfdarı olur. Məhz bu zaman da “ideyalılıq” anlayışı yaranır. İdeyalılıq isə müəyyən ideyalar sisteminə tərəfdar olmaq, sadıq qalmaqdır. Bu anlayışın sadə məntiqi sxemi dərketməni daha da asanlaşdırır.

İdeya —————> İdeyalılıq —————> İdeologiya

İdeologiya termini qədim yunan mənşəlidir, elmi dövriyyəyə XVIII əsrin sonlarında fransız maarifçisi Antuan de Trasi gətirmişdir. Həmin dövrdə bu anlayışın yaranması heç də bundan əvvəlki dövrlərdə ondan istifadə edilməməsinə dəlalət etmir, çünki siyasətin rəasional əsası kimi bütün cəmiyyətlərdə ona ehtiyac var idi və bu da bəlkə də zamanın tələbi idi. Maarifçilik dövrünə qədər əsrlər boyu ideologiyanın funksiyasını din yerinə yetirirdi. İdeologiyanın formalaşması modernləşmə - bəşəriyyətin ənənəvi cəmiyyətdən müasir cəmiyyətə keçid prosesi ilə bağlıdır və XV-XVIII əsrlərdə başlamış, XIX-XX əsrlərdə bütün ölkələrə yayılmışdır. İdeologiya termini yaranana qədər ideyaların tarixi ilə məşğul olan alimlərdən Didro, Holbax, Helvesi, Lamerti kimi fransız maarifçilərinin adlarını qeyd etmək olar. XIX-XX əsrlərdə isə Kont, Marks, Dürkheym, Veber, Pareto, Parsons və başqa alimlər isə artıq ideya yox, ideologiyanın təbiəti və problematikası ilə məşğul olmuşdular.

Siyasi ideologiyanın mahiyyətini, elmi dərkinə açmaq üçün isə siyasi süurdan başlamaq lazımdır. Siyasətin subyektiv tərəfini səciyyələndirən əsas kateqoriya siyasi şüurdur. Şüurun bu sahəsi insanların siyasi sahədə davranışını və bu davranışı müəyyən edən dəyərləri, əqidələri, emosiyaları əhatə edir. Siyasi şüurun mövcudluğunun əsas formaları **siyasi ideologiya və siyasi psixologiyadır**. Siyasi ideologiyanın mahiyyəti məsələsi mübahisəli və ziddiyyət doğuran bir məsələdir. Bu anlayış **cəmiyyət, kütlə, qrup, lider, siyasi davranış, hakimiyyət, maraq, tələb, bilik** kimi məfhumlarla birgə təhlil olunmalıdır. Siyasi ideologiya siyasi davranışın və siyasi dünyagörüşün əsaslarını səciyyələndirir və **addımlar strategiyasını** əks etdirir. Bu xüsusiyyətlər liberalizm, konservatizm, marksizm, sosial-demokratiyaya, faşizmə aiddir. Siyasi ideologiyanın formalaşmasının 4 modeli- kodensasiya, integrativ, divergent və revitalizasiya modelləri mövcuddur. Siyasi ideologiya siyasi davranışın məqsəd və ideya istiqamətlənməsinə xidmət edir. Onun 3 səviyyəsini qeyd etmək olar. Birinci-nəzəri konseptual, ikinci- proqram-siyasi, üçüncü-aktullaşdırılmış.

Bu anlayışın dərkində digər bir əlaqəni yaddan çıxarmaq olmaz. **Siyasi ideologiya və kütləvi siyasi psixologiya** bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Yəni - dəyərlər və praktik fəaliyyət proqramları formasında olan siyasi həyatın subyektlərinin maraq və məqsədlərini ifadə edən baxışların məcmusu (siyasi ideologiya) və siyasi həyatın təcrübəsi əsasında geniş əhali kütləsi

içərisində yaranan və əhval-ruhiyyədən, ümiddən və stereotiplərdən ibarət olan kütləvi siyasi psixologiya.

Məlumdur ki, bütün problemlər **tələbatdan** yaranır. Düşüncə, fəaliyyət, daxili və xarici aləm – bu anlayışlar bir-birilə qarşılıqlı əlaqədədir və onlarda tələbatdan doğur. Sonda isə nəticə qiymətləndirmə istəyir. İdeologiyanın formalaşmasında bu anlayışı da unutmaq olmaz. Yəni ideologiyanı **tələb** doğurur. Bu fikir müxtəlif suallar formalaşdırır bilər. **Zaman yoxsa, tələb?**

Açar sözlər: ideya, ideyalılıq, siyasi ideologiya, strategiya

**РЕФОРМА ОБРАЗОВАНИЯ КАК ФАКТОР КАЧЕСТВА В ПОДГОТОВКЕ
СПЕЦИАЛИСТОВ**

**REFORM OF EDUCATION AS A QUALITY FACTOR IN TRAINING
SPECIALISTS**

Шихалиева Илаха Вагиф Гызы

кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры педагогики
Бакинского Государственного Университета (Баку, Азербайджан)

АННОТАЦИЯ

Хорошо известно, что прогрессивные процессы в области образования включают в себя приобретение знаний, навыков и умений. К сожалению, преподаватели часто пытаются передавать только знания в этой области, занимая ограниченную позицию в интеграции знаний и использовании межпредметных связей. Невозможно качественно подготовить специалистов без необходимых изменений в сфере обучения и воспитания подрастающего поколения. Важным направлением работы здесь является реформирование образования в целом.

Ключевые слова: система образования, Азербайджанская Республика, эффективность и качество образования.

Shikhaliyeva Ilaha Vagif

Candidate Of Pedagogical Sciences, Senior Teacher Of The Department Of Pedagogy Of
Baku State University (Baku, Azerbaijan)

ABSTRACT

It is well known that progressive processes in the field of education include the acquisition of knowledge, skills and abilities. Unfortunately, teachers often try to transfer only knowledge in this area, taking a limited position in the integration of knowledge and the use of intersubject communications. It is impossible to qualitatively train specialists without the necessary changes in the field of training and education of the younger generation. An important area of work here is the reform of education in general.

Key words: education system, Azerbaijan Republic, efficiency and quality of education.

**THE NEW MASTITIS AGENTS EMERGED IN CATTLE IN TURKEY AND AN
INVESTIGATION OF THEIR ANTIMICROBIAL SUSCEPTIBILITY**
TÜRKİYE'DE SIĞIRLARDA ORTAYA ÇIKAN YENİ MASTİSİT AJANLARI VE
ANTİMİKROBİYAL İLAÇLARA DUYARLILIKLARININ ARAŞTIRILMASI

Assoc. Prof. Beytullah KENAR

Afyon Kocatepe University, Faculty of Veterinary Medicine, Department of Microbiology

Assist. Prof Adil AKSOY

,Aksaray University, Eskişehir Vocation School

Expert Biolog Zahide KÖSE

Afyon Kocatepe University, Faculty of Veterinary Medicine, Department of Microbiology

ABSTRACT

New emerging cattle mastitis agents have become a major burden economically on the dairy industry because of their negatively effects on production and quality in dairy cattle farming in Turkey. To overcome this emerged problem, antimicrobials are adopted in this sector to prevent and administrate mastitis and other bacterial infections affecting cattle in the country. Nevertheless, the occurrence of antimicrobial resistance (AMR) is increasing in both animal and human contaminants. The occurrence and features of AMR of the emerging cattle mastitis agents in dairy cattle in Turkey have been manifested. The aim of this research is to assess secluded emerging cattle mastitis agents in Turkey and to appraise the antimicrobial susceptibility of these pathogens. Sixty one milk samples from cattle with mastitis were collected between 2014 and 2018 for assessment of clinical mastitis in diagnostic and analysis laboratory of Faculty of Veterinary Medicine, Afyon Kocatepe University. Milk samples were identified with the VITEK Compact® 2 system. Twenty-five microorganism species arises as cattle mastitis agents were assessed in these milk samples. The identified microorganisms include *Staphylococcus aureus* (n=4), *Staphylococcus haemolyticus* (n=5), *Candida kefyr* (n=1), *Lactococcus garvieae* (n=1), *Globicatella sulfidifaciens* (n=1), *Aerococcus viridans* (n=2), *Brevibacillus choshinensis* (n=2), *Bacillus licheniformis* (n=1), *Pseudomonas aeruginosa* (n=1), *Aerococcus viridans* (n=2), *Streptococcus uberis* (n=1), *Leuconostoc mesenteroides* (n=1), *Micrococcus luteus* (n=1), *Burkholderia cepacia* (n=1), *Escherichia coli* (n=13), *Pasteurella multocida* (n=1), *Sphingomonas paucimobilis* (n=3), *Kocuria rosea* (n=1), *Kocuria rhizophila* (n=3), *Kocuria kristinae* (n=1), *Kocuria varians* (n=1), *Staphylococcus chromogenes* (n=1), *Staphylococcus simulans* (n=2), *Staphylococcus saprophyticus* (n=3) and *Staphylococcus epidermidis* (n=8). This is the first time 25 different bacteria have been identified in mastitic milk samples of cattle in Turkey. From these microorganisms, *Streptococcus uberis* had the highest AMR while *Globicatella sulfidifaciens* had the least AMR. The current study emphasized the worrying trend of AMR rates increases in dairy cattle in Turkey. The results obtained in this study in dairy cattle in Turkey's growth rate can be

interpreted as an indication of AMR. Accordingly, it may be advisable to take a milk sample before using antimicrobial medication, to detect effective antibiotics in the laboratory and to use drugs according to this result

Keywords: Cattle, mastitis, new agent, antimicrobial resistance.

Doç. Dr. Beytullah KENAR

Afyonkocatepe Üniversitesi, Veteriner fakültesi, Mikrobiyoloji Anabilim Dalı

Dr öğr. Üyesi Adil AKSOY

Aksaray Üniversitesi, Eski Meslek Yüksek Okulu

Uzman Biyolog Zahide KÖSE

Afyonkocatepe Üniversitesi, Veteriner fakültesi, Mikrobiyoloji Anabilim Dalı

ÖZET

Yeni ortaya çıkan sığır mastitis ajanları, Türkiye'de süt sığırcılığı yapılan çiftliklerde süt üretimi ve kalitesi üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle süt endüstrisi üzerinde ekonomik olarak önemli bir problem haline gelmektedir. Ortaya çıkan sorunun üstesinden gelmek için bu sektörde antimikrobiyaller kullanılmaktadır. Bunun sonucunda hem hayvanlarda hem de insanlarda antimikrobiyal direnç (AMR) oluşumu artmaktadır. Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de ortaya çıkan yeni sığır mastitis ajanlarını tespit etmek ve bu patojenlerin antimikrobiyal duyarlılığını değerlendirmektir. Afyon Kocatepe Üniversitesi Veteriner Fakültesi teşhis ve analiz laboratuvarına klinik mastitisin değerlendirilmesi için 2014-2018 yılları arasında mastitisli sığırlardan gelen 61 süt örneği değerlendirilmiştir. Süt örnekleri VITEK Compact® 2 sistemi ile tanımlanmıştır. Bu süt örneklerinde sığır mastitis ajanları değerlendirildiğinde 25 mikroorganizma türü tespit edilmiştir. Tanımlanan mikroorganizmalar arasında; *Staphylococcus aureus* (n=4), *Staphylococcus haemolyticus* (n=5), *Candida kefyr* (n=1), *Lactococcus garvieae* (n=1), *Globicatella sulfidifaciens* (n=1), *Aerococcus viridans* (n=2) bulunur, *Brevibacillus choshinensis* (n=2), *Bacillus licheniformis* (n=1), *Pseudomonas aeruginosa* (n=1), *Aerococcus viridans* (n=2), *Streptococcus uberis* (n=1), *Leuconostoc mesenteroides* (n=1), *Micrococcus luteus* (n=1), *Burkholderia cepacia* (n=1), *Escherichia coli* (n=13), *Pasteurella multocida* (n=1), *Sphingomonas paucimobilis* (n=3), *Kocuria rosea* (n=1), *Kocuria rhizophila* (n=3), *Kocuria kristinae* (n=1), *Kocuria varyantları* (n=1), *Staphylococcus kromogenes* (n = 1), *Staphylococcus simulans* (n=2), *Staphylococcus saprophyticus* (n=3) ve *Staphylococcus epidermidis* (n=8) bulunmuştur. Bu mikroorganizmalardan, *Streptococcus uberis* en yüksek AMR'ye sahipken *Globicatella sulfidifaciens* en az AMR'ye sahipti. Bu çalışmada ulaşılan sonuçlar Türkiye'deki süt sığırlarında AMR oranlarında artışın bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Buna göre antimikrobiyal ilaç kullanmadan önce süt örneği alınarak laboratuvarla etkili antibiyotiği tespit etmek ve bu sonuca göre ilaç kullanmanın daha akıllıca olacağı tavsiye edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Sığır, mastitis, yeni ajan, antimikrobiyal direnç.

**EVALUATION OF INTRAOPERATIVE EFFECTS OF INTRATESTICULAR
LIDOCAINE IN CATS WITH XYLASINE-KETAMINE ANESTHESIA
UNDERGOING ROUTINE CASTRATION**

Prof. Dr. Murat KİBAR

Artvin Çoruh University

ABSTRACT

This study aimed to evaluate the effects of intratesticular lidocaine on intraoperative nocifensive responses in cats under xylazine-ketamine anesthesia experiencing elective castration. Cats between the age of six months and three and half years were eligible for inclusion and accepted for elective castration. Cats were under general anesthesia with xylazine-ketamine. Cats received a slow injection of 1 mg/kg lidocaine (2% lidocaine hydrochloride) into the body of right testis. In addition to clinical monitoring, the electrocardiogram, respiration frequency (f_R), heart rate (HR), blood pressure, pulse oximetry and rectal temperature were monitored continuously via a multi-parameter monitor. f_R values were significantly higher than baseline at time points T1 and T2 in group. Two cat's f_R and HR values were increased by 20% in group following the ligation procedure (T2 time point). These findings propose that intratesticular lidocaine is a beneficial analgesic method in cats with anesthetized xylazine-ketamine experiencing elective castration and might be accepted as a supplement to standard anesthetic practice.

Key Words: Castration, Cat, Intratesticular injection, Lidocaine.

İNTERYERİN TEKSTİL DEKORLANDIRMASI VƏ “TUAL DE JÜİ” ÜSLUBU

Dosent Nərgiz AĞAYEVA

Azərbaycan Memarlıq – İnşaat Universiteti

XÜLASƏ

Tekstil – interyer dekorunun ən universal elementlərindən biridir. Müasir texnologiyalar hesabına müxtəlif çeşiddə, ən qeyri-adi faktura və rəsmdə parçalar istehsal etmək mümkündür. Tekstil dedikdə; interyer tərtibatında istifadə olunan *bütün pərdə çeşidləri, yumşaq mebel üzlükləri, taxt və çarpayı örtükləri, yastıq və mütəkkələr* və s. dekor tərtibat həlləri nəzərdə tutulur. İnteryerdə parçalar vasitəsilə müxtəlif əhval-ruhiyyə və ecazkar üslub görkəmləri yaratmaq mümkün sayılır.

Parçaların – ipəyin, zərxaranın, məxmərin zənginliyi və təmtərağı Şərq bazarlarından Avropa evlərinə köçmüşdür. Axı Şərq üslubunda evlər parçalarla zəngin olur, *pəncərələr, mebel, divarlar və döşəmələr* parça ilə bəzədilir. Şərqdə parçalar mürəkkəb naxışlı, ağır olur, döşəkçələr, örtüklər isə xüsusi naxışlı olaraq muncuq və ipəklərlə tərtib edilir.

Tual de Jui (“Tual de Jui”) - Paris ətrafı əyalət adından götürülmüş qeyri-adi bir üslubdur. Bu əyalətdə - üzərində; *bitki, heyvani naxışlı, ya da mifoloji və tarixi süjet* təsvirli pambıq parça istehsalı üzrə ilk fabrika yaranmış və fəaliyyət göstərmişdir. Müasir zamanda “Tual de Jui” ticarət markası olmasına baxmayaraq, o, yenə də süjetli parçalar üçün fransız klassik-əyalət üslubu kimi asosiasiya olun.

“Tual de Jui” parçalarına olan diqqət və məşhurluq, məxsusi rəsmlərin dizaynı ilə bağlı idi. Belə ki, XVIII əsrdə əsas mövzu – *gül mənşəli* təsvirlərlə bağlı idi. Sonralar, *ovçu və öriş səhləri* məşhurluq əldə etməyə başladı. Ampir üslubu dövründə, parçalarda mifoloji təsvirlər üstün idi. Fransız İnqilabı sonrası isə, parçalar – gündəlik baş verənlərin əksi olan, özünəməxsus rəsmli qəzetləri xatırlatmağa başladı.

Açar sözlər: Tekstil, Klassik parça növləri, “Otaq geyimi”, Toxunma effekti, Ornament bolluğu.

AZƏRBAYCANDA XIX-XX ƏSR YAŞAYIŞ BİNALARININ İNTERYERLƏRİNİN MİLLİ ƏNƏNƏLƏRİ

B/m Kəmalə YUSİFOVA

Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti

Turan Məhərrəmbəy ƏHMƏDLİ

Muğla Sıtkı Koçman Universiteti

XÜLASƏ

XIX əsr və XX əsrin əvvəllərində yerli memarlıq üslublarının xüsusiyyətləri, eksteryer və interyerin təşkilinin, onun tərtibatının yeni ideyaları tədqiq olunub. Ağac materialının inşaat, konstruktiv, eksteryer və interyerin bədii elementi kimi funksionallığına baxılıb. XIX-XX əsrlərdə sənayeləşmənin inkişafı dövründə Azərbaycan memarlığı yaşayış binalarının memarlıq-planlaşma quruluşunda əhəmiyyətli yer tutan binaların kompozisiyası əsasında inkişaf edirdi. Yerli memarların və xalq sənətkarlarının inşaa etdikləri binaların kompozisiya quruluşu ənənəvi memarlıq köklərinə əsaslanır. Yaşayış binalarının və məscidlərin bədii kompozisiya və dekor elementləri bu günümüzdə qədər gəlib çatmışdır. Bu elementlər memarlığa təsir göstərərək milli-mədəni ənənələrin formalaşmasında bədii və estetik mahiyyəti artırır.

Açar sözlər: Memarlıq üslubları, interyer, dekor elementləri.

Summary

The development of stylistic features of local architecture in the 19th-early 20th centuries, the emergence of new trends in the organization and design of exteriors and interiors of the period under consideration are traced. The functionality of wooden material is considered as a building, constructive, artistic element of exteriors and interiors. At the turn of the 19th-20th centuries, during the period of industrial development, Azerbaijani architecture developed on the basis of a composition of buildings, which occupies an important place in the architectural and planning structure of dwellings. The basis of the compositional structure of buildings constructed by local architects and craftsmen was traditional architectural roots. Artistic elements of composition and decor in the architecture of residential buildings and mosques have survived from past centuries to the present day. Influencing the architecture, these elements increase the artistic and aesthetic essence in the formation of national cultural traditions.

Keywords: Architectural styles, interiors, decor elements.

EFFEKTİV DÖVLƏT XİDMƏTLƏRİNİN TƏMİN EDİLMƏSİNDƏ E-DÖVLƏTİN ROLU

i.ü.f.d., dos. Mübariz MƏMMƏDLİ

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

XÜLASƏ

Günümüzdə səmərəli idarəetmə sistemini formalaşdırmaq məqsədilə dövlətlər göstərməli olduqları xidmətləri sürətli, əlçatan və minimum xərclərlə həyata keçirməyə çalışırlar. Keçmişdə vətəndaşlar dövlət xidmətlərindən faydalanmaq üçün dövlət binalarına getmək məcburiyyətində idilər. Ancaq XX əsrin ortalarından başlayaraq kompüter və internet kimi informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının ortaya çıxması və daha sonra onların sürətli inkişafı dövlət üçün yeni imkanlar yaratdı. Kompüterdən istifadənin genişlənməsi və internetə çıxışın artması dövlət təşkilatlarını və yerli özünüidarəetmə orqanlarını bu sahədə fəaliyyətini genişləndirməyə və vətəndaşlara göstərilən xidmətlərin elektron mühitə daşınmasına təşviq etmişdir.

Azərbaycanda effektiv dövlət xidmətinin təmin edilməsi üçün demək olar ki müxtəlif dövlət xidmətləri üfüqi və şaquli qaydada birləşdirilmişdir. Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycanda e-dövlətin tətbiqi zamanı beynəlxalq təcrübə geniş öyrənilmiş və bu istiqamətdə hüquqi baza formalaşdırılmışdır. Bu hüquqi baza ölkədə modern və çevik idarəetmə bazasının qurulmasına, dövlət orqanlarının və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən yaradılan publik hüquqi şəxslərin fəaliyyətində şəffaflığın yüksəldilməsinə və korrupsiya kimi neqativ və qeyri-sağlam mühitin aradan qaldırılmasına xidmət etməsi məqsədilə elektron xidmətlərin miqyasının artırılmasının zəruriliyi qeyd edilmişdir.

Aparılmış islahatlar nəticəsində Azərbaycanda qurulmuş e-dövlət sistemində müasir informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə dövlət qurumları tərəfindən Azərbaycan Respublikasının ərazisində yaşayan bütün vətəndaşlara, hüquqi və fiziki şəxslərə, xarici vətəndaşlara, habelə vətəndaşlığı olmayan şəxslərə xidmətlər yüksək keyfiyyətdə və elektron qaydada göstərilməyə başlandı. Göstərilən elektron xidmətlər tərəflər arasında münasibəti sadələşdirmiş və şəffaflaşdırmışdır. Bu sistemi daha da sadələşdirmək məqsədilə dövlət orqanları tərəfindən təqdim edilən e-xidmətlərin bir yerə toplandığı "Elektron Hökumət" portalı yaradılmışdır. Elektron hökumət portalında göstərilən e-xidmətlər hər bir təşkilat üçün müxtəlif sayda və miqyasdadır.

Azərbaycanın dövlət idarəciliyində keyfiyyətin təmin edilməsi məqsədilə dövlət xidmətlərinin və ya onlarla bağlı müəyyən idarəetmə proseslərinin elektron mühitə köçürülməsi dövlətin əsas siyasətindən biridir. Bu istiqamətdə ölkədə aparılmış işlər daim genişlənməmiş və vətəndaşlara göstərilən e-xidmətlərin sayı daima artmışdır. Bu sistem, xidməti verən və xidmətdən faydalanan tərəflər arasında fiziki təması və bürokratik əngəlləri aradan qaldırdığı üçün korrupsiya kimi mənfi halların qarşısının alınmasında böyük rol oynamışdır. Azərbaycanda e-dövlət istiqamətində aparılmış islahatlar dövlət təşkilatlarının, habelə publik hüquqi şəxslərin

e-dövlət sisteminə keçməsi bütövlükdə dövlət xidmətinin keyfiyyətinin yüksəlməsinə, vətəndaşların daha sadə və rahat proseduralardan keçərək, vaxt itirmədən çeşidli xidmətlərdən faydalanmasına şərait yaratmışdır. Beləliklə, effektiv dövlət xidmətlərinin təmin edilməsində e-dövlətin rolu müxtəlif istiqamətlərdən Azərbaycan təmsalında araşdırılmışdır.

Açar sözlər: E-dövlət, Dövlət tənzimlənməsi, E-xidmət, Əlavə dəyər.

REPRESSİYA VƏ ƏDƏBİYYAT REPRESSION AND LITERATURE

Dos. Dr. İradə MUSAYEVA

AMEA. N.Gəncəvi adına Ədəbiyyat Muzeyi

ÖZET

SSRİ-də repressiya “proses” kimi nəzərdə tutulmamışdı, əvvəlcə əməliyyat, düşüncələrə, sosializm qanunlarına, qadağalarına əks ola biləcək nəzəriyyə və təlimlərə qarşı soyqırım, hücum kimi planlanmışdı. Beyin, şüur fəaliyyəti nəzarətə götürülmüşdü. Akademiklər, professorlar, azad, sərbəst fikir yürütmək iqtidarında olan hər kəs və xüsusən də emosiyalara təsir edə biləcək ədəbiyyat adamları (diqqət etsək, daha çox hallarda şairlər) “Barbarossa” planına bənzər sürətli bir gedişlə qısa zamanda susdurulmalı idi. Ziyalıların böyük əksəriyyəti, (xüsusən Azərbaycanca) “türkcü” olduğu üçün yox edildi. SSRİ Elmlər Akademiyasının böyük alimlərindən bir çoxu da bu “suç” üstündə məhv oldu. Azərbaycan ədəbiyyatındakı və ümumən mədəniyyətindəki repressiyanın kökü də çox hallarda yazarların türkcü və müsavətçi, hətta köhnə müsavətçi olmaları ilə bağlı idi. Rus türkoloqlarına da “casus” damğası vurulurdu. Məhkəmə qovluqlarında SSRİ Elmlər Akademiyasının Şərqşünaslıq İnstitutunun müdiri A.N.Samoyloviçi və başqa türkcü alimləri “yapon casusu” kimi də günahlandırılan izahatlar və digər sənədlər yer alır. Əfv ərizələri yazdırırdılar, amma əfv etmirdilər. A.R.Zifeld də iki günün içərisində bütün keçmişini “etiraf” etmiş, pantürkizmə “yuvarlandığını” boynuna almışdır. Yəqin ki, işgəncələrə dözə bilmədiyi üçün “boynuna almışdır” ki, 1931-ci ildə “pantürkist” B.Çobanzadəni partiya iclasında müdafiə edib onun işdən çıxarılmasına imkan vermədiyi üçün peşmandır. Daha ağırlısı isə o idi ki, Mahmud Kəşğarının “Divani-lügət-it türk” əsəri haqqında bu sözləri yazmağa məcbur edilmişdi: M.Ə.Rəsulzadə rus istilasından sonra Türkiyəyə gedir və orada “Azərbaycan Milli Mühacirət Mərkəzi” yaradıb fəaliyyətini genişləndirir. Ə.M.Topçubaşov, C.Hacıbəyli, Ə.Ağayev, M. Vəkilov, M.B.Məmmədzadə, M. Əsədullayev, Ə.Əmircanov və başqa ziyalılar, ADR liderləri mühacirətdə öz əqidələrinə uyğun mübarizələrini davam etdirirdilər. Repressiya Azərbaycan ədəbiyyatı üçün də ağır və məşəqqətli sınaq isə oldu. Repressiya zamanı təkcə tarix, siyasət, ədəbiyyat hadisəsi kimi təhlil olunmamalıdır. Bütün bu sadalananlar XX əsrin 1920-1950-ci illər reallığının qaçılmaz faktları idi. Cildlərlə kitaba sığmayan roman mövzusu (repressiya və müharibə mənzərələri) yasaq olunmuş və bu günə qədər belə öz bədii ifadəsini mükəmməl şəkildə tapa bilməmişdi.

Açar sözlər: repressiya, pantürkizm, panislamizm, sosializm qanunları və s.

ABSTRACT

In the Soviet Union , repression had not been arranged as a “process” , it was primarily planned as an operation, as a genocide and attack against the theories and preventions directed to thoughts, laws and constraints of socialism. Activities related to thought and conscious were controlled by them. Academics, professors and others who were able to demonstrate his liberal ideas in a dependent way and to impact emotions of people effectively (especially poets), were silenced dexterously like the plan “Barbarossa”. A great part of these mentioned people were erased due to being “turkist”. Major part of unreplaceable geniuses working in USSR Academy of Sciences were murdered on this “sin”. The root if the repression in the literature as well as culture of Azerbaijan was closely connected with the writers’ being turkist or member of musavat even old member of it in most cases. Russian turcologists were marked as a “spy” as well. There are several accounts and other documents about A.N.Samaylovic who is director of University of Orientalism of USSR Academy of Sciences and other professors who were charged as “japan spy” in the court documents. They had them written applications for dispensation, but didn’t forgive. A.R.Zifeld also admitted his all past and his tending toward pan-turkism within two days. Indeed, this admit may be the result of oppression , because in 1931 he defended pan-turkist B.Chobanzade in the meeting of party and prevented him to be dismissed. The most painful thing was that he was forced to write the following sentences about “Divani-Lugat It-Turk” by Mahmud Khasgari: M.A. Rasalzade went Turkey after Russian invasion and created “Azerbaijan National Migration Center” there and extended his activity. A.Topchubashov, C. Hajibeyli, E.Agayev , M.Vekilov, M.B. Memmedzade, M.Esedullayev, E.Emircanov ,leaders of ADR and others went on their struggle coinciding with their mentalism. Repression was a heavy process for Azerbaijan literature as well. Repression shouldn’t be analysed as an event or factor of history, literature or politics. These mentions were undeniable facts of reality during 1920-1950. A large range of roman books reflecting the topics about repression and scenes of war were forbidden and haven’t found its literal reflection in a perfect way yet.

Key words: repression, pan-turkism, pan-islamism, laws of socialism and so on

**BUDGET EXPENDITURES AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN
AZERBAIJAN**
AZƏRBAYCAN'DA BÜTÇE GİDERLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA
AZƏRBAYCANDA BÜDCƏ XƏRCLƏRİ VƏ DAVAMLI İNKİŞAF

Amanova Nigar İlham Kizi
Baku State University, (Phd Student)

ABSTRACT

The paper explored the impact of public spending on the country's sustainable development. The research was based on the fact that one of the most important issues was to define the economic priorities and ensure the efficient use of resources to ensure the future sustainable development of the country's economy. Statistical analysis shows that the economic policy implemented in recent years aims to ensure sustainable socio-economic development in the country. Formation of state budget revenues and effective use of budget expenditures have helped to maintain macroeconomic stability. Strengthening and restructuring the capacity of the real sector in order to achieve dynamic economic development aims to increase the competitiveness of the national economy. These measures contribute to the development of the non-oil sector along with the dynamic development of the oil sector.

Accelerating the adaptation of the national economy to the world economy, accelerating the adaptation of the national economy to the world economy, increasing the efficiency of the use of public budget expenditures in Azerbaijan in recent years, accelerated development of entrepreneurship, production, social and market infrastructure in some regions, increased employment, increased employment and developed market economy, Improving the social status of the population, thus strengthening the social protection of the poor, creating a targeted aid system and reducing poverty has been recorded.

The results show that the rational use of budget expenditures and the proper determination of the structure of budget expenditures and the efficiency of these expenditures may lead to a further increase in the role of budget expenditures in sustainable development.

Key words: sustainable development, budget expenditures, , social spending, education index, beklentisi life

Amanova Nigr İlham Kizi

Bakü Devlet Üniversitesi, (Doktora Öğrencisi)

ÖZET

Bildiride kamu harcamalarının ülkenin sürdürülebilir kalkınması üzerindeki etkisini araştırdı. Araştırma, en önemli konulardan birinin ekonomik öncelikleri tanımlamak ve ülke ekonomisinin gelecekteki sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak için kaynakların verimli kullanımını sağlamak olduğu gerçeğine dayanıyordu. İstatistiksel analiz, son yıllarda uygulanan ekonomi politikasının ülkede sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmayı sağlamayı amaçladığını göstermektedir. Devlet bütçe gelirlerinin oluşumu ve bütçe harcamalarının etkin kullanımı makroekonomik istikrarın korunmasına yardımcı olmuştur. Dinamik ekonomik kalkınmaya ulaşmak için reel sektörün kapasitesinin güçlendirilmesi ve yeniden yapılandırılması, ulusal ekonominin rekabet gücünün artırılmasını amaçlamaktadır. Bu önlemler, petrol sektörünün dinamik gelişimi ile birlikte, petrol dışı sektörün gelişimine de katkıda bulunmaktadır.

Son yıllarda Azerbaycan'da kamu bütçesi harcamalarının verimli bir şekilde kullanılmasının, bazı bölgelerde girişimcilik, üretim, sosyal ve pazar altyapısının hızlandırılmış gelişimi, artan istihdam, artan istihdam ve gelişmiş piyasa ekonomisi gibi yatırım faaliyetlerinin artmasına ulusal ekonominin dünya ekonomisine uyumunun hızlandırılması, ilkelere uyumunun hızlandırılması, nüfusun sosyal statüsünün iyileştirilmesi, böylece yoksulların sosyal korunmasının güçlendirilmesi, hedefli bir yardım sistemi oluşturulması ve yoksulluğun azaltılması yol açtığı kaydedildi.

Sonuçlar, bütçe harcamalarının rasyonel kullanımının ve bütçe harcamalarının yapısının uygun şekilde belirlenmesinin ve bu harcamaların verimliliğinin sürdürülebilir kalkınmada bütçe harcamalarının rolünün daha da artmasına neden olabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: sürdürülebilir kalkınma, bütçe harcamaları, sosyal harcamalar, eğitim endeksi, yaşam beklentisi

Amanova Nigr İlham Qızı
Bakı Dövlət Universiteti, (Doktrant)

XÜLASƏ

Aparılan araşdırmada Azərbaycanda büdcə xərclərinin ölkənin davamlı inkişafına təsirləri araşdırılmışdır.

Tədqiqat zamanı ölkə iqtisadiyyatının gələcəkdə daha dayanıqlı inkişafına nail olunması ilə əlaqədar iqtisadi prioritetlərin müəyyənləşdirilməsi və əldə olunan vəsaitlərin həmin istiqamətlərə səmərəli istifadəsini təmin edilməsinin olduqca vacib məsələlərdən biri olduğu əsaslandırılmışdır. Aparılan statistik təhlillər onu göstərmişdir ki, son illər həyata keçirilən iqtisadi siyasət ölkədə davamlı dinamik sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunmasına yönəlmişdir. Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin formalaşması və büdcə xərclərinin ondan səmərəli istifadə edilməsi makroiqtisadi sabitliyin qorunub saxlanılmasına xidmət etmişdir. Dinamik iqtisadi inkişafa nail olmaq üçün real sektorun potensialının gücləndirilməsi və strukturunun yenidən qurulması milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsinə yönəlmişdir. Bu görülmə tədbirlər neft sektorunun dinamik inkişafı ilə yanaşı, qeyri-neft sektorunun inkişafının təmin olunmasına xidmət edir.

Qeyd edilmişdir ki, Azərbaycanda son illər dövlət büdcəsinin xərclərindən səmərəli istifadəsi investisiya fəallığının artırılmasına, o cümlədən ayrı-ayrı regionlarda sahibkarlığın, istehsal, sosial və bazar infrastruktur sahələrinin inkişafının sürətləndirilməsinə, əhəmiyyətli sayda yeni iş yerlərinin yaradılması və məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsinə, dövlət idarəetmə sisteminin bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə uyğunlaşdırılmasının sürətləndirilməsinə, əhəlinin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına, bununla belə əhəlinin aztəminatlı təbəqəsinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsinə, ünvanlı yardım sisteminin formalaşdırılması və yoxsulluğun azaldılmasına, milli iqtisadiyyatın dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiyasının sürətləndirilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təkan vermişdir.

Əldə olunmuş nəticələr onu deməyə əsas vermişdir ki, budcə xərclərindən səmərəli istifadə edilməsi və büdcə xərclərinin strukdurunun düzgün müəyyənləşdirilməsi, eləcədə bu xərclərin nəticəyə yönəlikliyinin təmin edilməsi büdcə xərclərinin davamlı inkişafda rolunun daha da artmasına gətirib çıxara bilər.

Açar sözlər: dayanıqlı inkişaf, büdcə xərcləri, davamlı inkişaf , sosial xərclər, təhsil indeksi, gözlənilən ömür müddəti.

AYÇİÇEĞİ SİLAJININ HAYVAN BESLEMEDE KULLANIM OLANAKLARI

USING POSSİBİLİTİES OF SUNFLOWER SILAGE IN ANIMAL NUTRITION

Dr. Öğr. Üyesi Seyithan SEYDOŞOĞLU

Siirt Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ayçiçeği silajının diğer yaygın yem materyalleri ile karışım halinde kullanılmasının sığır, koyun ve keçi beslemede besi performansı, süt ve et kalitesine etkisini mevcut literatür ışığında derlemektir. Ayçiçeği, yüksek yem verimine sahiptir ve protein, inorganik madde ve kalsiyum bakımından mısırdan daha zengindir. Hem ayçiçeği silajının kimyasal bileşimi hem de besi performansı, süt ve et kalitesine yönelik çalışmalar, bu bitkinin hayvan yemi olarak kullanılabilme noktasındaki yüksek potansiyelini açık bir şekilde göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Ayçiçeği, silaj, hayvan, besleme

ABSTRACT

In the light of current literature, the aim of this study is to review the effect of using sunflower silage in combination with other common feed materials on fattening performance, milk and meat quality in cattle, sheep and goat feeding. Sunflower has high feed efficiency and richer for values of protein, inorganic matter and calcium when compared with corn. Studies on both the chemical composition of sunflower silage and the effect fattening performance, milk and meat quality clearly shows the high of this potential for using as an animal feed.

Keywords: Sunflower, silage, animal, feeding

SANAT VE GÖBEKLİTEPE

Yüksek Mimar Elif BENGİSU
Özel Sektör

ÖZET

Göbekli Tepe yapılarının konut olmayıp dinsel törenlerin yapıldığı Tapınak yapıları olduğu kabul ediliyor. Ancak Göbekli Tepe'yi sadece bir yoruma, yani TAPINAK konseptine bağlamanın doğru olmadığı bölgede yaşayan avcı toplulukların ölülerini etçil kuşlara yedirme törenleri yaptıkları, işlenmiş derilerin ve çakmaktaşı aletlerin pazarlandığı, takas edildiği bir buluşma noktası, yeme içmeli şenliklerin düzenlendiği bir toplanma merkezi olabileceği de düşünülmelidir. Göbekli Tepe'de dikili taşlar üzerinde görülen sembollerin ve çeşitli hayvan resimlerinin neyi ifade ettikleri henüz çözümlenemedi. Bu figürler ve sembollerle mutlaka bir şeyler anlatılmaya çalışılmış olmalıdır. Belki de bu semboller ve resimler hiyeroglif benzeri bir yazı dili idi. Bu kanıtlandığı takdirde, yazının M.Ö.3000'de Sümerler tarafından değil, M.Ö. 10.000'de Urfalılar tarafından bulunduğu anlaşılabacaktır. Dünyanın ilk doğumevi Göbekli Tepe'de miydi? Göbekli Tepe'deki yapılar zamanının binlerce yıl önündeydi. Böylesine büyük anıtsal yapıları inşa etmek için yüzlerce insana, hiyerarşi ve iş bölümüne ihtiyaç vardı. Bu özelliklerin kendilerinde bulunmadığını zannettiğimiz avcı-toplayıcı bir toplumun bunu başarmış olması tüm ezberleri bozuyor. Göbekli Tepe, bilim insanlarını medeniyetin gelişim evrelerini yeniden düşünmeye zorluyor. Tüm bu bulgular bize; günümüzden 12.000 sene önce Kabataş çağının sonlarında yaşayan Göbekli Tepelilerin avlarının peşinde koşan, ilkel bir yaşam süren insanlar olmadıklarını, mimarlık, mühendislik, sanat ve organizasyon yeteneklerinin olduğunu kanıtlıyor. Henüz madenlerin keşfedilmediği, ellerindeki tek aletin çakmaktaşı olduğu düşünüldüğünde Göbekli Tepe'deki anıtsal yapıları ortaya koyan insanların üstün yetenekleri daha da iyi anlaşılıyor. Göbekli Tepe yapılarının Mısır Piramitlerinden daha önemli olduğunu belirtmiştir. Gerçekten de M.Ö. 3000'de Mısır Piramitleri yapıldığında teknoloji gelişmişti ve insanoğlu madenden yapılmış çeşitli aletlere, teknolojiye ve hiyerarşik bir devlet yapısına sahipti. Yapıldıkları çağ düşünüldüğünde; Göbekli Tepe'deki anıtsal yapıların Süleymaniye, Selimiye gibi yapılara eş değerde eserler oldukları anlaşılıyor. Bu insanlar; günümüz heykeltıraşlarını bile kışkırtacak güzellikte taş heykel ve kabartma yapabilme, sanat yeteneğine sahipti. Göbekli Tepeliler günümüz grafik sanatçılarının bile zor düşünebileceği ilginç tasarımlara imza atıyorlardı. Çapraz kesişen yılanlardan baklava dilimi motifi oluşturmak, üst üste gelmiş kıvrımlı yılan gövdelerine su dalgası izlenimi vermek onların grafik tasarımında çok ileri bir düzeyde olduğunu kanıtlar. Çapraz kesişen yılanlardan

baklava dilimi kompozisyonu, kıvrımlı yılan gövdelerinin oluşturduğu su dalgası tasarımı gibi sanat mevcuttur. Göbekli Tepelilerin bu anıtsal yapıları ve sanat eserlerini yapmada kullandıkları aletleri, delici ve kesici hale getirdikleri çakmaktaşı ve obsidyen dediğimiz doğal camdı. Günümüz insanını şaşırtan da bu zaten. Bu aletleri yapmada kullanılan obsidiyenin (volkanik cam) kaynağı çoğunlukla Bingöl ve Göllü Dağ Kapadokya olarak görülmektedir. Bu volkanik taşların 500 km uzaklıktaki Kapadokya'dan, 250 km uzaklıktaki Van Gölü civarından, yine 500 km uzaklıktaki Kuzeydoğu Anadolu'dan gelmiş olması apayrı bir bilmeceyi oluşturuyor. Göbekli Tepe 2000 yıl kullanıldıktan sonra M.Ö. 8.000'de üzeri milyonlarca metreküp taş ve toprak malzeme ile bilinçli bir şekilde kapatılarak terk edildi. Avcı ve toplayıcı toplulukların; Göbekli Tepe benzeri merkezlerde sürekli olarak bir araya gelmeleri onları yerleşik hayata geçmeye ve tarımsal üretime başlamaya yönelttiği düşünülüyor. Göbekli Tepe'nin terk edilme nedeni de yerleşik düzene geçilmeye ve tarıma başlamaya bağlanıyor. Göbekli Tepe ile ilgili olarak buraya kadar anlattıklarımızın bir kısmı arkeolojik buluntulara ve laboratuvar analizlerine, bir kısmı da tahminlere dayanıyor. Elimizde yazılı bir belge yok. Bu bilgilerin dışında; Göbekli Tepe yapılarındaki dikili taşların diziliş şeklini gökyüzündeki yıldızların dizilişlerine bağlayanlar, dikili taşlar üzerindeki hayvan kabartmalarının kaynağını Orta Asya 12 hayvanlı Türk takvimindeki hayvanlara bağlayanlar, yine dikili taşlar üzerindeki bazı sembolleri dünyanın diğer bir ucundaki benzerlerine bağlayanlar var.

Anahtar Kelimeler: Göbeklitepe, sanat, semboller,

İNSAN GÜCÜYLE MEKÂN OLUŞUMU

Yüksek Mimar Elif BENGİSU
Özel Sektör

ÖZET

Şanlıurfa il merkezine 18 km. mesafedeki Göbeklitepe ilk olarak 1963 yılında yapılan yüzey araştırmasında üzerinde bol sayıda çakmaktaşı alet bulunan Neolitik bir yerleşme olarak tespit edilmişti. Klaus Schmidt, yapılan toprak üstü taramalar sonucunda Göbekli Tepe’de yuvarlak veya oval planlı, çapları 30 m.’ye ulaşan 20 adet yapı tespit edilmiş, bunlardan 6 tanesi kazılarla açığa çıkarılmıştır. Buradaki yapıların karakteristik özelliğini -T- biçiminde dikili taşların yer aldığı yuvarlak planlı büyük yapılar oluşturur. Çapları 10-20 m. arasında değişen her yuvarlak yapıda en az 10, en fazla 15 adet -T- biçimli dikili taş yer alıyor. Her yapının ortasında diğerlerinden daha büyük 2 dikili taş bulunuyor. Diğer dikilitaşlar merkezdeki dikili taşların etrafında çember ya da spiral şeklinde dizilmiş. Dikili taşların çatıyı taşıyıcı görevi de gören ağaç direklerle birbirine tutturuldukları tahmin ediliyor. Çatının ortasında ise taş kapı bulunuyordu. Bazı kapılardaki hayvan figürlerinin yapıyı koruyan bekçiler olduğu düşünülüyor. Kapıların küçük olması dikkati çekiyor. Bazı kapılardaki hayvan figürlerinin yapıyı koruyan bekçiler olduğu düşünülüyor. Kapıların küçük olması dikkati çekiyor. Ayrıca bazı yapılarla önlerindeki kapıdan da girilmekte ve bu kapılarda da yapıyı koruduğu düşünülen hayvan figürleri bulunmaktadır. Dikili taşlar 1km. Mesafedeki kayalıklardan çakmaktaşı aletlerle kesilerek taşınmışlar. -T- biçimli dikili taşlar insanı tasvir ediyor. Uzun kısım vücudu, üst kısım başı temsil eder. Bazılarında kol ve eller işlenmiştir. Birinde ise bel kemerine bağlanmış Tilki postu edep yerini örtmektedir. İşlenmiş tilki postu, deri işleme (dabbaklık) sanatının günümüzden 12.000 yıl önce Göbekli Tepe’de ortaya çıktığını, Göbeklitepelilerin işlenmiş hayvan postlarını giysi olarak kullandıklarını kanıtıyor. Göbeklitepe buluntularındaki insan olsun hayvan olsun cinsiyeti belli tüm figürler erkek olarak betimlenmiştir. Sadece tek bir taş üzerinde çiziklime tekniğinde yapılmış bir kadın figürü bulunuyor. Bu durum, Göbeklitepe’nin erkek avcılarının toplandığı bir yer olduğu düşüncesini akıllara getiriyor. Realist şekilde tasvir edilen hayvan kabartmaları ve heykellerine karşılık, erkek insan heykellerinin özensiz yapılmış olması ya da insanın -T- biçimli dikili taşlarla stilize olarak tasvir edilmiş olması yorumlanması gereken bir konu olarak karşımıza çıkıyor. Son derece stilize ve özensiz tasvir edilmiş insan başları bulunmuştur. Urfa Nevali Çori, Batman Hasankeyf, Siirt Gusir Höyük, Diyarbakır Körtik Tepe arkeolojik kazılarında hoker pozisyonunda insan iskeletlerinin yer aldığı mezarlar

ve konut temelleri bulunmuştur. Göbeklitepe'nin bunlardan farkı, henüz yerleşim alanına Göbeklitepe ile yaklaşık aynı döneme rastlayan ve mezara rastlanmamış olmasıdır. Ancak Göbekli Tepe'nin hemen her yerine dağılmış vaziyette irili faklı yüzlerce insan kemiği bulundu. Bu kemikler arasındaki 3 yetişkine ait olduğu tespit edilen kafatası parçalarında kazıma, kesme, oyma ve delme izleri görülüyor. Bu izlerden, kafataslarının ilk önce derisinin yüzölüp üzerindeki etlerinden arındırıldığı, ardından da kemik veya çakmaktaşı delicilerle delik ve oyuklar açıldığı anlaşıyor. Bulunan bu kafatası parçaları dünyada bilinen en erken oyulmuş kafatasları olarak değerlendiriliyor. Kafataslarındaki delik ve oyukların ip bağlanarak asılması için yapıldığı, böylece insanların kafataslarını asarak atalarını anmış olabilecekleri düşünülüyor. D yapısındaki dikilitaşlardan birinde, akbaba'nın insan yediği ve başı olmayan bir insan tasviri görülüyor. Ayrıca etçil kuşlar (akbaba) gövdesinden ayrılmış baş olarak yorumlanabilecek yuvarlak şekillerle birlikte resmedilmiş. Bulunan heykellerden biri, gövdesinden ayrılmış bir insan başını kucağında tutar vaziyette tasvir edilmiş. Tüm bunlar, Göbeklitepelilerin Çatalhöyük'teki gibi ölülerinin başlarını keserek sakladıklarını, gövdelerini ise akbaba gibi etçil kuşlara yedirdiklerini düşündürüyor. Ölülerin yırtıcı kuşlara yedirilmesi geleneği; Çin'in Tibet, Qinghai ve Moğolistan'ın İç Moğolistan bölgelerinde yaşayan, Vajrayana Budistleri tarafından günümüzde de sürdürülüyor. Sit alanı yüzeyinde bulunan ve ayrıca kazılarda ortaya çıkartılan çakmaktaşı ve obsidiyenden yapılmış milyonlarca ok ucu, mızrak ucu, kesici ve delici aletler burasının alet üretim yeri olabileceğini akla getiriyor. Taş kaplar, çakmaktaşı ve obsidiyenden yapılmış ok ve mızrak uçları, taş baltalar, taş boncuklar, öğütme taşları, Üzerinde yılan, ok, kuş, ceylan ve ağaç dalı gibi motiflerin yer aldığı taş plakalar Göbeklitepe'nin küçük buluntularını oluşturuyor.

Anahtar Kelimeler: Mekan,

**ВЛИЯНИЕ ГУМАНИСТИЧЕСКИХ ИДЕЙ ДЖАДИДИЗМА НА СТАНОВЛЕНИЕ
ТАТАРСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
(Исторический аспект)**

**INFLUENCE OF HUMANISTIC IDEAS OF JADIDISM ON THE FORMATION
OF THE TATAR NATIONAL MUSICAL EDUCATION
(Historical aspect)**

Канд. пед. наук, доцент Альфия Николаевна ВАЛИАХМЕТОВА
Казанский (Приволжский) федеральный университет

К концу XIX в. в жизнь России под влиянием европейских стран все шире вливались новые веяния, мощными шагами развивалась наука, практические знания, производство, культура. Татарское общество встало перед необходимостью примкнуть к этому пути развития, чтобы не остаться на обочине мирового культурного, научного и технического прогресса. А это зависело от того, каким вступит в новый век подрастающее поколение, от его способности к освоению достижений мировой цивилизации в области науки, культуры и техники производства. Именно в этот момент на рубеже XIX-XX вв. идет пересмотр устоявшихся ценностей и поисков новых ориентиров развития нации.

С культурологической точки зрения в этот период в татарской национальной культуре возникает сложная социосеманологическая ситуация, устанавливается ярко выраженная полимодальная парадигма. Старая парадигма «кадимизм» («Кадим» (араб.) – старый, прежний), всецело ориентированная на канонический текст исламской культуры, отражавшая связь с мусульманским (арабо-персо-тюркским) суперэтносом и «джадидизм» («Джадид» (араб.) – новый), новая парадигма, которая была режимом значения в пространстве культурной русско-европейской компетентности. Их принципиальное различие заключалось в подходе к проблеме татарской национальной культуры. Если для джадидистской парадигмы существовала проблема формирования татарской национальной культуры, то для кадимистской парадигмы существовала проблема сохранения религиозно-этнической традиции. Но после того как представители кадимистской парадигмы начали рассуждать в категориях национальной, а не религиозно-этнической культуры, произошло ее слияние с традиционалистическим модусом джадидистской парадигмы, и тогда татарский этнос стал принадлежать европейскому суперэтносу.

Распространение джадидизма в конце XIX – начале XX столетия, его проникновение в сферу татарского национального образования сыграло важную роль в развитии татарского музыкального просветительства и светского музыкального образования детей татар. Благодаря деятельности джадидистов, постепенно в мектебах и медресе вводятся уроки пения. Как форма внеклассного музыкально-эстетического воспитания учащихся получают широкое распространение литературно-музыкальные вечера. Проведение литературно-музыкальных вечеров способствовало осознанию обществом значения музыки как важной составной части духовной культуры нации, ее будущего, потому что музыка формирует духовные способности и личностные потенциалы человека, а именно - созидание, познание, общение, творчество.

В то же время нужно отметить, что в дореволюционный период воспитание музыкальной культуры у татарской учащейся молодежи в Казанской губернии только зарождалось. В силу многих экономических, политических и социальных причин оно было недоступно для основной части молодежи; не было во всем Среднем Поволжье и профессионального музыкального учебного заведения, готовившего национальные музыкальные учительские кадры.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В КОЛОНИАЛЬНОМ ТУРКЕСТАНЕ В РАБОТАХ ЗАРУБЕЖНЫХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ XX В.

Таштемир Ташкенбаев

Преподаватель кафедры «Тиллар».

Ташкентский институт по проектированию, строительству и эксплуатации автомобильных
дорог

Во второй половине XIX в. начинается процесс освоения Средней Азии царской Россией. Структура управления образованием в Туркестане включала в себя несколько уровней: Генерал-губернатор участвовал в выработке общей образовательной политики Туркестанского края. Главный инспектор училищ являлся членом Совета при генерал-губернаторе, и его задачей являлось непосредственное наблюдение над школами и ревизия их, связь с Министерством народного образования, назначение учителей, а главное – отслеживание «общего направления и духа воспитания юношества» в образовательных учреждениях. Попечительский комитет, состоящий при Управлении учебных заведений, включал в себя начальников средних и низших местных учебных заведений под председательством главного инспектора училищ. Он собирался в случае, когда необходимо было обсудить общие вопросы учебного дела. Следующее звено – управление образованием на уровне отдельных областей – составляли губернаторы данных областей, которые должны были курировать вопросы образования, административные органы.

Царская администрация приступила к организации школ для совместного обучения русских детей и детей «инородцев». Согласно проекту, предполагалось открыть, во-первых, уездные народные училища с 4 летним общеобразовательным курсом и ремесленным классом, и во-вторых, начальные школы грамотности. Первый тип школ предназначался для уездных городов и вообще пунктов с оседлым населением, а второй для детей русских «простолюдинов» и кочевого населения.

Туркестанская администрация стремилась устранить недоверие местного населения и рассеять опасения по поводу вытеснения из школ религиозных вероучений.

Наряду с приходскими училищами были широко распространены и церковно-приходские школы, которые были подведомственными Туркестанскому епархиальному училищному совету. Они получили в Туркестане довольно большое распространение. Говоря о приходских и церковно-приходских училищах, нельзя не отметить самый крупный недостаток в их работе - большую текучесть учащихся, - по бедности родителей или по болезни, очень многие учащиеся вынуждены были оставить школу. В целом

постановка учебного дела в приходских училищах, особенно сельских, оставляла желать лучшего. Во многих училищах ученики не владели элементарными навыками устной и письменной речи. Однако, русские начальные школы в Туркестане получили широкое распространение. Не было почти ни одного русского поселения, в котором не имелось бы школы. При этом обучение охватывало почти большинство русских детей школьного возраста и незначительное число «инородцев». Несмотря на ряд недостатков, этих школ, начальные училища играли положительную роль в распространении элементарных знаний среди основной массы населения.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЖЕНСКИХ ОБРАЗОВ В ПОЭМАХ ПУШКИНА «ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН» И «ЦЫГАНЫ»

Эсмиральда САДИЕВА
Университет Догуз Эйлюль
Гюльмира КУРУОГЛУ
Университет Догуз Эйлюль

Женские образы всегда воспевались поэтами и писателями всех времен и народов. Если говорить о русской литературе, и об образе женщины, то конечно же нужно остановиться на произведениях А.С. Пушкина. А. С. Пушкин в своих произведениях потрясающе описал образ женщины своей эпохи. Особенно ценны в этом смысле его поэмы, которые в поэтической форме описывают чувства, душевные метания, радости и печали своих героев и с неумолимым мастерством вводят читателя в мир героев.

В данном исследовании проводится анализ двух очень разных пушкинских женских образов – это Татьяна Ларина из поэмы «Евгений Онегин» и Земфира из поэмы «Цыганы». Кто же эти героини, какова их жизнь, и как они отнеслись к любви и каково было их решение по отношению к любимому человеку?

Татьяна Ларина - девушка на выданье из небогатой дворянской семьи. Татьяна живет с семьей в своем имении в глубинке России. Татьяна любит читать и Татьяна живет страницами прочитанных ею книг. Встретившись с Онегиным Татьяна влюбляется в него. Она любит его искренне, *«...любит без искусства, Послушная влеченью чувства...»*. Но Онегин не оценил чувства Татьяны. Проходят годы и Татьяна - княгиня, жена всеми уважаемого генерала. Она не любит своего мужа, но уважает его. На одном из светских вечеров Онегин внезапно видит "новую" Татьяну. Он влюбляется в нее и пишет ей любовные письма. Он надеется, что Татьяна бросит мужа ради него. Но. Татьяна остается верной мужу, хотя продолжает любить Онегина. Она говорит ему: *«Я вас люблю, (к чему лукавить?), Но я другому отдана; Я буду век ему верна.»*. Этими словами она показывает честность, верность и силу своего характера. Сам Пушкин очень ценит характер Татьяны, которая является для поэта идеалом женщины. Поэт пишет: *«Простите мне: я так люблю Татьяну милую мою»*.

Какова же Земфира - другая героиня А.С. Пушкина? Земфира – страстная, вольная, свободолюбивая, беспечная, веселая, как и люди ее табора. Черноокая цыганка Земфира влюбляется в русского Алеко и приводит его в табор.. Земфира любит Алеко и "преклоняется перед ним", у них рождается ребенок. Однако со временем Земфира охладевает к Алеко: *"Его любовь постыла мне. Мне скучно; сердце воли просит..."*. Земфира влюбляется в другого цыгана и встречается с ним в тайне. Алеко застаёт их, и обезумев от ревности, убивает обоих.

Два разных женских образа обобщает одно очень ценное чувство - это чувство любви. Однако отношение к любви и долгу – то, что разделяет этих героинь. А.С. Пушкин в своих лирических строках с большим мастерством передает нам чувства героинь и не дает свою оценку «верности» или «неверности» их решений, оставляя это читателю.

Ключевые слова: А.С. Пушкин, женские образы, поэма «Цыганы». «Евгений Онегин»